

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ (Κωνστ. Κούρκουλα) 297
- ◆ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΞΙΕΣ (Άκαδημ. Λουκά Γ. Χριστοφόρου) 301
- ◆ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ 2000-2004 (Άκαδημ. Γ. Κοντοπούλου) 306
- ◆ ΜΑΡΕΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΘΕΟΝ (Βασ. Κ. Σταθάκη) ... 308
- ◆ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ. ΠΟΡΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Ή ΣΥΜΠΟΡΕΥΣΗΣ; (Χωρεπισκόπου Άρσινόης Γεωργίου) 310
- ◆ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ (Δρος Ίωάν. Κ. Άγγελουπούλου) 314
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ (Πανοριμίτη) 319
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 321
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριά) 323
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 325
- ◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 328

ΕΤΟΣ 67ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2004

ΑΡΙΘ. 655

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

**ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»**

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Έπιμέλεια: Άναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΙΑΣΚΟΣ»

Έκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 67ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2004

Άριθ. 655

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

Ό γενναῖος μαχητὴς

Τὰ πενήντα χρόνια ἀπουσίας τοῦ Σεραφεῖμ Παπακώστα ἀπὸ τὴν Κονίστρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τοῦ τόπου δὲν ξεθώρασαν τὴ μορφή του. Τουναντίον τὴν τη. Γιατὶ σὲ χρόνους πὸν ζοῦμε σήμερα, γίτηση προσωπικοτήτων Σεραφεῖμ Παπακώ- ἦθος ἐκείνου. Τὸ ὀρθό- φρόνημά του. Τὴν ιε- καὶ τῆς βιοτῆς του. Καὶ προσόντα τοῦ Ἄνδρος. πακώστας ὑπῆρξε, ση, μορφή ἡγετικῆ. Κατέβηκε στὴν Ἀθῆνα μένο. Ἄπὸ τὴν ὀρεινὴ ἀπόμακρο κρυμμένο τοὺς ὀρεινοὺς ὄγκους, ντανὸς ὁ θρῦλος καὶ ἡ ρυφωμάτων τῆς ἀν- λεβεντιᾶς καὶ τῆς τσαρης καὶ ὁ Κοσμάς σκάκης καὶ ὁ Διονύ- γάρια θρυλικά, ζοῦσαν νταν πλάϊ - πλάϊ.

κατέστησαν περιζήτη- χαλεπούς, σὰν αὐτοὺς νεται ἔντονη ἢ ἀναζή- μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ στα. Μὲ τὸ ἱερατικὸ δοξο ἐκκλησιαστικὸ ροπρέπεια τῶν τρόπων προπαντὸς τὰ ἡγετικά Γιατὶ ὁ Σεραφεῖμ Πα- κατὰ γενικὴ ἀναγνώρι- Γεννημένος ἡγέτης. ἀπὸ ἓναν τόπο σημαδε- Φουρνᾶ, ἓνα χωριὸ μέσα στὰ ἔλατα καὶ ὅπου διατηρεῖται ζω- παρουσία δύο ἀποκο- θρώπινης ψυχῆς. Τῆς ἀγιωσύνης. Ὁ Μπό- ὁ Αἰτωλός, ὁ Καραῖ- σιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ, ζευ- ἐκεῖ πάνω καὶ μάχο-

Ἄπὸ τὸ ἴδιο νταμᾶρι κομμένος καὶ ὁ Σεραφεῖμ Παπακώστας τράβηξε ὀρεσίβιο παλληκᾶρι, κατὰ τὴν Ἀθῆνα. Ἄν ἔπαιρνε τὸ δρόμο πὸν θὰ τὸν ἔβγαζε σὲ καμμία στρατιωτικὴ Ἀκαδημία, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ σπιρουνὶ του καὶ τὸ μαστίγιό του θὰ τὰ εἶχαν αἰσθανθῆ ἀφυπνιστικὰ πολλοὶ τομεῖς τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Τράβηξε

ὅμως τὸν ἄλλο δρόμο. Τῆς ἀγιοσύνης, ποὺ ἦταν ἐπικρατέστερος μέσα του, καὶ τὶς σπιρουνιές του τὶς ἐνοιωσαν τόσο εὐεργετικῆς τόσο τομεῖς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου μέσα στὸν ὁποῖον διοχέτευσε μιὰ νέα πολὺκρουνη πηγή.

Τὸ ὅτι γεννήθηκε καὶ ἔζησε στὴν ἐλατόπνοη ὄρεινὴ Εὐρυτανία, -σημειώνει ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικά του παιδιὰ, ὁ Βασίλης Μουστάκης- εἶναι κάτι ποὺ τὸ ἐνοιωθα πάντα, ἀντικρύζοντάς του. Ἡ εὐθυτενὴς κορμοστασιά του, τὸ ἀσπρορόδινο πρόσωπό του, ὁ ἀέρας τῶν κινήσεών του, πρόδιναν ἓνα ἑλληνικὸ τύπο ἀπὸ τοὺς πιὸ καθαρούς, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παρέχουν ἀπρόσμιχτες τὴν ὀρθόδοξη νοοτροπία κι αἴσθηση, ψυχοσωματικὸ βίωμα αἰώνων. Αὐτὴ ἡ ἄσπιλη ἑλληνικὴ δροσιά ψυχῆς καὶ σώματος ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν καλλονὴ του ὡς ἀγίου.

Σὰν κατέβηκε ἐδῶ κάτω στὴν πρωτεύουσα δὲν δυσκολεύτηκε ὁ νεαρὸς Εὐρυτὰν νὰ βρῆ τὴ θέση του. Ἡ ἑπαλξὴ τοῦ Εὐσεβίου Ματθοπούλου, παλαίμαχου γέροντα, ξεχώριζε. Καὶ τὸ μάτι τοῦ Σεραφεῖμ καθάριο ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ του τὴν ἐπεσήμανε. Προσέτρεξε ὀπλίτης γιὰ νὰ ἀναδειχθῆ γρήγορα στρατηγός.

Δὲν ἦταν παρὰ ἓνα «μικρὸ ποίμνιο» ἢ «Ἀδελφότης Ζωή» τοῦ πατρὸς Εὐσεβίου τότε. Καὶ ἴσχυε γιὰ τὸ ποίμνιο αὐτό, μὲ ἄλλη βέβαια ἔννοια ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον». Κανεὶς δὲν τὸ φοβότανε. Πολλοὶ τὸ τιμοῦσαν καὶ ἄλλοι τὸ μυκτηρίζαν. Στὰ χέρια ὅμως τοῦ Σεραφεῖμ ἡ μικρὴ αὐτὴ φρουρὰ ἔγινε «παράταξη Κυρίου». Καὶ σὲ ἀριθμὸ ἀλλὰ κυρίως σὲ δύναμη πυρός. Τὸ ποιούς καὶ πόσους ἀγῶνες ἔδωσε ἢ παράταξη αὐτὴ κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ

Σεραφεῖμ τὸ ξέρει ἢ ἡ Ἱστορία. Καὶ τὸ πληροφοροῦν δύο κείμενα. Τὸ «Μεταξὺ τῶν δύο πολέμων», ποὺ ἔγραψε ὁ ἴδιος, καὶ ἡ «Διακήρυξις» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», ποὺ δὲν τὴν ἔγραψε αὐτός, τὴν ὑψωσε ὅμως καὶ τὴν κράτησε φλάμπουρο ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ἀγῶνες τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος.

Τὸ ὅτι δὲν ἦταν ἔργο ἀποκλειστικὰ δικό του, ἀλλ' ἄλλου, ἢ γενναία ἐκείνη ἐξόρμησις αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἐμείωνε ἀλλὰ τούναντίον αὐξανε τὸν ἐνθουσιασμό του. Γιατὶ εἶχε καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ ὁ Σεραφεῖμ Παπακώστας, ποὺ δὲν τὴν συναντᾶ κανεὶς πολὺ εὐκόλα στοὺς μεγάλους. Τὸ νὰ ἀναγνωρίζη, νὰ χαίρεται καὶ νὰ ἐναγκαλιζέται μὲ τὴ φλόγα τοῦ συμπολεμιστῆ κάθε γνήσιο ἀγωνιστῆ, ποὺ θὰ συναντοῦσε στὸ πεδίο τῆς μάχης του. Πολέμαρχος ἀληθινὸς ἤξερε νὰ ἐπιστρατεῦν «πάντα δυνάμενον νὰ φέρη ὄπλον» ἀνώτερόν του καὶ κατώτερόν του καὶ νὰ τὸν παρατάσῃ στὴ μάχη. Κι ἦταν χαρὰ γι' αὐτὸν νὰ ἀνταλλάσῃ τὴ θέση τοῦ στρατηγοῦ μὲ τὴ θέση τοῦ ὀπλίτη. Καὶ νὰ παραχωρῆ τὴν εὐθύνη τοῦ ἀρχηγοῦ γιὰ νὰ χαρῆ τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ νεοσύλλεκτου. Κι ἔφθασε ἔτσι νὰ κινητοποιήσῃ μιὰ παράταξη ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὸν Μαρίνο Γερούλιανὸ καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Τσιριντάνη καὶ κατέληγε στὸν πρωτοετῆ φοιτητῆ καὶ τὸ γυμνασιόπαιδο, ποὺ μπορεῖ νὰ μπέρδευε τὸν *Hegel* μὲ τὸν *Engels*, εἶχε ὅμως ξεκάθαρο μέσα του τὸ γιατί πολεμáει...

Καὶ ἔθελξε τόσες καὶ τόσες νεανικὲς ψυχὲς ὁ ὠραῖος ἐκεῖνος ἀγῶνας γιὰ τὴν Πίστη, ποὺ τὸν τραγοῦδησε μὲ τὴ γλυκειὰ του λύρα ὁ ἀξέχαστος Βερίτης.

Δὲν ἦταν ἀποκάλυψη τὸ μαχητικὸ

στοιχείο πού έκρυβε μέσα του ὁ πατήρ Σεραφεῖμ. Τὸ εἶχε ἔγκαιρα παρουσιάσει. Ἦταν ἀκόμη νεαρὸς ἀρχιμανδρίτης, ὅταν ἐκλήθη νὰ πῆ τὴ γνώμη του στὴν «Παγκληρική», πού συζητοῦσε τότε μεγαλόπνοα σχέδια γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκπροσωποῦσε τὴν Ἀδελφότητα «Ζωή» στὴν συνέλευση ἐκεῖνη καὶ νεαρὸς καθὼς ἦταν εἶπε τὴ γνώμη του μὲ προφορὰ ἀλλὰ καὶ εὐθύτητα πέρα γιὰ πέρα Καρπενησιώτικη. «Γιὰ νὰ μείνη ὁ ἀγώνας μας -ἂν δέβαια πρόκειται περὶ ἀγῶνος- ἀδιάβλητος, προτείνω ὅπως ὅλοι μας οἱ ἐδῶ ἀρχιμανδρίτες προβοῦμε σὲ δήλωση ὅτι δὲν θὰ δεχθοῦμε ποτὲ νὰ γίνωμε ἐμεῖς μητροπολίτες, ἀλλὰ θὰ μείνωμε σὰν ἓνα σῶμα ἐκκλησιαστικῆς ἐξυγιάνσεως καὶ θὰ ἀγωνισθοῦμε νὰ προωθήσουμε τοὺς ἀξιούς στὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα. Δὲν φαντάζομαι νὰ νομίζη κανεὶς, πῶς ἐμεῖς ἐδῶ εἴμεθα οἱ μόνοι κατάλληλοι γιὰ τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα. Σύμφωνοι;»

Τρόμαξαν νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὸ ἄκουσμα οἱ συναδελφοὶ του, πού μὲ ὅλη τὴ συζήτηση καὶ τὸ θόρυβο ἐκεῖνο δὲν ἔφτιαναν τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ σκαλωσιὰ γιὰ τὸ ἀνέβασμά τους στὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα. Ὅπως καὶ ἔγινε. Δὲν ἔμεινε κανεὶς παραπονούμενος. Ὅλοι οἱ πρωτεργάτες τοῦ σχεδίου ἔγιναν μητροπολίτες. Ἡ «Παγκληρική» μετὰ ἀπὸ αὐτὸ διελύθη!

Προβληματισμένος ἀπὸ τὰ κρατοῦντα «ἐκκλησιαστικά» ἀνεζήτησε τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἀφοσιώθηκε σ' αὐτὸν καὶ ἐστίασε τὴ διακονία του σὲ δυὸ τομεῖς. Τὴν Γραφὴ καὶ τὴν Λατρεία. Καὶ ἄνοιξε τοὺς κρουνοὺς τῶν ἐκδόσεων «Ζωή», πού ἔδωσαν στὰ χέρια τοῦ ἀπλοῦ πιστοῦ ἀνάγνωσμα πνευματικῆς οἰκοδομῆς, ἀγιογραφικό, καθαρὸ, γνήσιο, ὀρθόδοξο, ἀπαλλαγμέ-

νο ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ γραῶδεις μύθους, (Α' Τιμ. δ' 7), πού πλημμύριζαν καὶ τότε τὸ λεγόμενο Χριστιανικὸ ἔντυπο.

«Στὸ ἐκδοτικὸ ἐκεῖνο ἔργο τῆς Ἀδελφότητος ἢ συνεισφορά τοῦ Σεραφεῖμ Παπακώστα ὑπῆρξε γενναία. Ἀνάμεσα στὶς ἀνεκτίμητες «Ἐκδόσεις Ζωή» τὴν ξεχωριστὴ θέση κατέλαβε ἡ λεγόμενη τριλογία του. «Αἱ Παραβολαί», «Τὰ θαύματα», «Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία τοῦ Κυρίου», ὅπου ὁ ἴδιος σημειώνει. «Αἱ μὲν παραβολαὶ τοῦ Κυρίου αἱ καταγραφεῖσαι εἰς τὰ ἱερά Εὐαγγέλια, ἐχαρακτήρισθησαν ὡς θαύματα διὰ τὴν καλλιλογικὴν ὠραιότητα καὶ τὴν διδακτικὴν αὐτῶν δύναμιν. Τὰ δὲ θαύματα ὡς παραβολαὶ διότι διὰ γεγονότων ὑπερφυσικῶν καὶ ἐκπληξιν εὐάρεστον προκαλούντων, διδάσκουν μεγάλας ἠθικὰς ἀληθείας.»

Ὅσο χρόνο ὁ πατήρ Σεραφεῖμ ξεκούραζε τὴν γραφίδα του πάνω στὶς σελίδες τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ στὰ ἔργα τῶν Πατέρων, ἐκεῖνος ἔτρεχε σὲ ἓνα ἄλλον ἀγῶνα στὴ διακονία τοῦ κηρύγματος. Βρῆκε τὸν Ἄμβωνα ἐγκαταλελειμμένο, βουβό, διακοσμητικὸ στοιχείο τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ κήρυγμα ὡς περιεχόμενο ὑποβαθμισμένο, καταγελλόμενον μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «εὐσεβῆς φλυαρία». Ἀνέβηκε ὁ Σεραφεῖμ Παπακώστας στὸν ἄμβωνα τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ καὶ τὸν ἀνύψωσε. Ἦρεμος, μὲ τὴν βροντώδη ὡς κεραινὸς φωνὴ του συνήραζε μὲ τὶς ἀστραπὲς τῶν ἐπιχειρημάτων του τὸ συνωστισμένο ἀκροατήριον.

«Τὸ κήρυγμά του, ἔγραφε ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, δὲν ἦτο δημεγερετικόν, ἀλλ' οὔτε κὰν ἐνθουσιαστικόν, ὑπὸ τὴν συνήθη τοῦ ὄρου ἔννοιαν. Δὲν εἶχε παθοποιῶν ὁ κήρυξ, δὲν ἐφρόντιζε νὰ συ-

ναρπάση. Ἐπεξήτει τὴ ψύχραιμον ἀποδοχήν, εἶλκε διὰ τῆς ποιότητος τῶν λεγομένων, διὰ τῶν ἐκτιθεμένων ἐννοιῶν καὶ διδαγμάτων καὶ ἀπὸ τὸν ἀκροατὴν ἴσως ἐξήτει καὶ κάποιον κόπον διὰ τὴν παρακολούθησιν καὶ ἀφομοίωσιν τῶν προσφερομένων. Οἱ ἀκροαταὶ εἰργάζοντο καὶ αὐτοὶ ἀκροώμενοι, δι' ὃ καὶ ἔκαστην κτῆμα τῶν τὸ ἀκρόαμα».

Ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ μεγάλου του μόχθου πολὺ νωρὶς καὶ ἔφυγε νέος. Ἄν ζοῦσε ἴσως ἦταν ἄλλη ἢ μορφὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Γιατὶ ὁ Σεραφεὶμ Παπακώστας ἦταν μαχητὴς. Καὶ ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Πίστη. Γιατὶ ἀπλούστατα ἦταν χριστιανός. Καὶ ἤξερε ὅτι χριστιανὸς πρῶτα ἀπ' ὅλα σημαίνει μαχητὴς. Τέτοιος ἦταν καὶ ὁ γέροντάς του ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ποὺ εἶχε στὸ στήθος του παρὰ σπῆμα διωγμῶν καὶ ἐξοριῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγῶνων τέτοια, ποὺ δὲ πρόφθασε νὰ ἀποχτήσῃ ὁ π. Σεραφεὶμ γιατί ἔφυγε νέος καὶ ἐνῶ ἡ μάχη του θρῆσκότην ἀκόμη στήν ἐξέλιξή της. Φύλαξε ὅμως τὴν παρακαταθήκη ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν π. Εὐσέβιο καὶ ποὺ ἦταν τὸ «μάχεσθαι μετὰ συνέσεως». Καὶ ἦταν στ' ἀληθινὰ πολεμιστὴς ὁ π. Σεραφεὶμ, γιατί ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι εἶναι ἄλλο τὸ νὰ μάχεσαι μετὰ συνέσεως καὶ νὰ μὴ μάχεσαι δῆθεν γιὰ λόγους συνέσεως. Τὸ πρῶτο εἶναι βασικὸς κανόνας μάχης. Τὸ ἄλλο εἶναι λιποταξία. Καὶ λιποτάχτης δὲν μπορούσε νὰ

γίνῃ ποτὲ ὁ Σεραφεὶμ Παπακώστας, ὅπως δὲν ἦταν καὶ ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος. Ἦσαν μαχητὲς συνετοί. Ἄλλὰ μαχητὲς. Γιατὶ κρατοῦσαν ὁλόϊσια ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα καὶ πάλευαν στὴν ἴδια μάχη μὲ τοὺς Κολλυβάδες, τὸν Κοσμᾶ Φλαμιᾶτο, τὸν Ἀπόστολο Μακράκη, τὸν Κωνσταντῖνο Διαλησμᾶ, τὸν Πανάρετο Δουληγγέρη, τὸν Γερβάσιο Παρασκευόπουλο. Παραλλαγὲς εἶχαν μονάχα στὰ ὅπλα καὶ στὴν στρατηγική. Ἴδιοι οἱ πόθοι, ἴδιοι οἱ ἀγῶνες, ἴδια τὰ τραύματα.

Κηδεύτηκε ἀπὸ τὸν Μητροπολιτικὸ Ναό. Τὸ σκήνωμά του τοποθετήθηκε κάτω ἀπὸ τὸν Ἄμβωνα. Ἀπὸ τὸν Ἄμβωνα ποὺ ἐτίμησε καὶ ἐδόξασε μὲ τὰ ἀπαράμιλλα κηρύγματά του. Τώρα κηρύττει σιωπηλός... Ἔνα ἀπὸ τὰ πνευματικά του παιδιὰ κρατᾷ στὴ μνήμη του τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ σημειώνει:

Θυμᾶμαι στὴν κηδεῖα του μετὰ τὸ τέλος μιᾶς τέτοιας ἁγίας ζωῆς, ὅτι μοῦ ἔφερε τὰ δάκρυα στὰ μάτια ὁ στίχος τοῦ ψαλμωδοῦ, ποὺ ὁ χορὸς ἀνέμελλε, ἐνῶ μοῦ φαινόταν ὅτι ἔβγαινε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ στόμα τοῦ σελτοῦ νεκροῦ:

«Μέτοχος ἐγὼ εἶμι πάντων τῶν φοβουμένων σε καὶ τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς σου!» (Ψαλμ. ρη' 63).

Ἐπῆρξε μιὰ θριαμβευτικὴ ἀψίδα πάνω ἀπὸ τὸ σκήνωμά του, μιὰ ἀψίδα διαβεβαιώσεως καὶ καυχήσεως, ποὺ πήγαζε ἀπὸ τὸ βίο του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΞΙΕΣ *

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τὰ σημαντικότερα πορίσματα του Συμποσίου, συνοψίζονται στα ακόλουθα.

1. *Η αναζήτηση για τις πανανθρώπινες αξίες*

Αναζητήσαμε ευρέως ένοποιείς, πανανθρώπινες κοινές αξίες στη φιλοσοφία, στη θρησκεία, στους έθνικούς πολιτισμούς, στην έπιστήμη και πιά πέρα. Αναζητήσαμε πανανθρώπινες αξίες που δύνανται να αποτελέσουν βάση για άξιοκρατική κρίση και έπιζητήσαμε ένότητα και όχι ταυτότητα αξιών καθώς αναγνωρίζουμε πώς οι αξίες είναι συνδεδεμένες με τους έθνικούς/τοπικούς πολιτισμούς και εξελίσσονται. Η ένότητα των αξιών που αναζητήσαμε προκύπτει μέσα από συνεχή διάλογο, άμοιβαία γνώση και κατανόηση, άναπροσαρμογή και συμβιβασμό. Ανακαλύψαμε ότι οι πανανθρώπινες αξίες είναι βαθιά ένωματωμένες στην ανθρώπινη άξιοπρέπεια και στις βασικές προϋποθέσεις για αυτήν την άξιοπρέπεια. Τα μεγαλύτερα έμπόδια στην ανάδειξη των κοινών αξιών είναι ή προκατάληψη και ή φόβος. Το πιά άποτελεσματικό μέσο για την ανάδειξη των κοινών αξιών είναι ή γνώση, ή σοφία και, σύμφωνα με τα λόγια του Άρχιεπισκόπου Άλβανίας Άναστασίου, ή εξέλιξη της συνείδησής μας.

Σήμερα, επικρατούν οι αξίες που προσδιορίζονται από τους έθνικούς και τοπικούς πολιτισμούς. Στις πηγές των έθνικών πολιτισμών βρίσκονται τα πολιτισμικά συστήματα άξιολογικής κρίσης των λαών. Ο Καθηγητής Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος εξέθεσε τη φιλοσοφική βάση των πανανθρώπινων αξιών σε σχέση με τις αξίες της άρχαίας Ελλάδος. Τότε, ή άνθρωπος άποτελούσε την ύψιστη άξια και το μέτρο όλων των πραγμάτων. Τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα ήταν ή σοφία, ή άρετή, ή μετριοφροσύνη, ή ίσορροπία, ή ευγένεια, ή ύπευθυνότητα, ή ύπομονή, ή

ήρωϊσμός, και το μεγαλείο. Ο άνθρωπος σέβεται τη ζωή, τη φύση και τους νόμους και γνωρίζει τον εαυτό του, καθώς και τα όρια της έλευθερίας του.

Παρομοίως ή φιλόσοφος *Yersu Kim* έστίασε την προσοχή του στις αξίες των χωρών της Βορειοανατολικής Άσίας, οι οποίες έχουν ιστορικά έπηρεαστεί από τις ιδέες του Κομφουκιανισμού. Υποστηρίζει ότι ενώ οι Δυτικές αξίες -βασισμένες στον άτομικισμό, τον όρθολογισμό, την πίστη στην έπιστήμη και την πρόοδο- ήταν έλκυστικές για τους λαούς της Βορειοανατολικής Άσίας, σήμερα ολοένα και περισσότερο «*θεωρούνται άσχετες άν όχι άντιπαραγωγικές*». Αντίθετα, οι Άνατολικοασιατικές λύσεις στα προβλήματα που άντιμετωπίζει ή άνθρωπότητα, άναζητούνται με βάση την εκπαίδευση, τη συναίνεση, την άρμονία, και την ύπευθυνότητα. Ο Δρ. *Kim* υποστηρίζει μια πολιτιστική μεταμόρφωση στο πλαίσιο των κοινών αξιών.

Ο ιστορικός *Felipe Fernandez - Arnesto* παρατήρησε ότι ή αναζήτηση πανανθρώπινων αξιών είναι άναπόφευκτο να έπηρεάζεται από τις συνέπειες της μακραιώνης ιστορίας της πολιτισμικής άπόκλισης ή οποία παρήγαγε τους έθνικούς και τοπικούς πολιτισμούς και κατέστησε δύσκολη την άμοιβαία κατανόηση. Η ιστορία των παγκόσμιων πο-

* Το Συμπόσιο διοργάνωσε ή Άκαδημία Άθηνών στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδος και έπ' ευκαιρία των Ολυμπιακών Άγώνων του 2004, από 26 μέχρι και 28 Μαΐου 2004, στο Μέγαρο της Άκαδημίας. Σκοπός του Συμποσίου ήταν ή αναζήτηση και ανάδειξη των κοινών αξιών του σύγχρονου ανθρώπου και ή έφαρμογή τους στην άντιμετώπιση των κρίσιμων προβλημάτων της εποχής μας. Στο Συμπόσιο συμμετείχαν καθηγητές πανεπιστημίων και μεγάλος άριθμός διανοουμένων και άλλων προσωπικοτήτων. Τα πρακτικά του Συμποσίου θα εκδοθούν από την Άκαδημία Άθηνών έντός του τρέχοντος έτους.

λιτισμικών ανταλλαγών των τελευταίων 500 ετών τον άνησυχεί ιδιαίτερος, καθώς πολλαπλασίασε την έλλειψη κατανόησης και δημιούργησε νέους πολιτισμούς με αξίες δύσκολα συμβατές μεταξύ τους. Παρ' όλα αυτά άναγνωρίζει έλπιδοφόρα σημάδια για μιά σπάνια περίοδο πολιτισμικής επανασύγκλισης. Τό ίδιο άναγνωρίζουν και άλλοι. Συγκεκριμένα, οι σύγχρονες έπιστημονικές πρόοδοι και ή έπιστημονική τεχνολογία, καθιστούν δυνατή την άλληλεπίδραση των πολιτισμών και την ευρύτερη κατανόηση, και την *de facto* άλληλεξάρτηση των λαών του κόσμου. Αυτό άποτελεί μιά νέα ιδιότητα του κόσμου και προσφέρει μιά νέα και έλπιδοφόρα προοπτική για ύψηλότερα επίπεδα ενότητας που θα έπιταχύνουν την άνάδειξη ενός μικρού έστω άριθμού κοινών αξιών, και θα άποδεχθούν πολλές άπό τις αξίες των έθνικών/τοπικών πολιτισμών ως συμπληρωματικές μάλλον παρά ως συγκρουόμενες.

Σέ όλους τους πολιτισμούς και σέ όλη την ιστορία ύπάρχει ή πίστη στο Θεό, ή πίστη στην ύπαρξη ενός άλλου κόσμου, πέρα άπό τον παρόντα φυσικό, και οι συνοδούσες υπερβατικές αξίες της θρησκείας. Τό ανθρώπινο γένος, μās είπε ό 'Αρχιεπίσκοπος 'Αμερικής Δημήτριος, δώνει την παρουσία του Θείου και την άλληλεπίδραση με Αυτό. 'Υπάρχουν κοινές τάσεις σκέψης και δράσης προς τό Θείο και συναφείς κοινές πανανθρώπινες αξίες, μεταξύ αυτών ή έννοια της ευλάδειας, ή αξία της λύτρωσης, ή αίσθηση της ευλογίας, ή αξία της προσευχής, ή αξία της μνήμης, ή αξία της μουσικής και ή αξία της αγάπης, ή θεμελιώδης πανανθρώπινη θρησκευτική αξία. 'Η πανανθρώπινη διάσταση της αγάπης τονίστηκε ιδιαίτερα άπό τον 'Αρχιεπίσκοπο 'Αλβανίας 'Αναστάσιο, καθώς σαφώς ή έμμέσως, ή άγάπη είναι παρούσα σέ όλες τις θρησκείες και σέ όλους τους πολιτισμούς -στην ούσία σέ όλους τους ανθρώπους- γεγονός που την καθιστά μιά αξία πραγματικά πανανθρώπινη.

Παρομοίως, ό Καθηγητής *Huston Smith* κατέταξε μεταξύ των ανθρώπινων αξιών, την ύπαρξη ενός υπερβατικού κόσμου, μαζί με τον

φυσικό, και ό 'Αρχιεπίσκοπος 'Αλβανίας 'Αθανάσιος και ό Καθηγητής *David Hollenbach* διετύπωσαν τη θρησκευτική βάση των αξιών και τον παγκόσμιο χαρακτήρα τους. 'Υπάρχει, είπαν, στις θρησκευτικές διδασκαλίες του κόσμου μιά συναίνεση κοινών αξιών που άπευθύνεται άμεσα σέ μās και στα κρίσιμα παγκόσμια προβλήματα μας και που μπορεί νά άποτελέσει τη βάση μιάς παγκόσμιας ήθικης. 'Ο Χρυσός Κανόνας, για παράδειγμα, μπορεί νά άνεβρεθει στις ήθικες διδασκαλίες όλων των θρησκειών του κόσμου, και προϋποθέτει τό χρέος του σεβασμού της ζωής, της αξιοπρέπειας, της άτομικότητας και της διαφορετικότητας.

'Ενώ οι (παραδοσιακές θρησκευτικές) αξίες θεωρούνται ως μόνιμες και παγκοσμίως εφαρμόσιμες (ό Καθηγητής Γεώργιος Κοντόπουλος τις παρομοιάζει με την μονιμότητα και την γενική εφαρμοσιμότητα των φυσικών νόμων), είναι σαφές ότι πρέπει νά έξεταστεί ή προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες της ζωής, στη νέα γνώση, και στα νέα δεδομένα (όπως ακριβώς προσαρμόζονται και οι φυσικοί νόμοι όταν τά νέα δεδομένα τό άπαιτούν). Με αυτό τό πνεύμα ό αντιπρόσωπος της *UNESCO* *k. Jerome Binde* έθεσε τό έρώτημα «Ποιά ή ήθική του 21^{ου} αιώνα;». Και ό Καθηγητής Έμμανουήλ Ρούκουνας μίλησε για έγγενή όρια στην άναζήτηση των κοινών αξιών. Σέ αυτό τό πνεύμα, επίσης, σέ όλη τη διάρκεια του Συμποσίου, τονίστηκε ότι οι παραδοσιακές αξίες πρέπει νά έπεκταθούν και στην πραγματικότητα του σύγχρονου κόσμου. Πρέπει, για παράδειγμα, νά υπερδοούν τον άνθρωπο και νά άγκαλιάσουν τον κόσμο στο σύνολό του και όλόκληρη τη φύση. Χρειάζομαστε «μιά θεμελιώδη άναπροσαρμογή της σχέσης μας με τη φύση», μās είπε ό Δρ. *Kim*. Πρέπει νά άναγνωρίσουμε ότι «*ύπάρχει μιά έσωτερική αξία στην άψυχη φύση*» ύπενθύμισε ό Καθηγητής *John Polkinghorne*. 'Η σύγχρονη κοινωνία άπαιτεί, άκόμα, τον συμβιβασμό των πανανθρώπινων αξιών με τη σύγχρονη έπιστημονική γνώση και των ήθικών συνεπειών της σύγχρονης έπιστημονικής γνώ-

σης και τεχνολογίας, καθώς και μιὰ διαρκή ἀποτίμηση τῶν ἀνθρώπινων ἀξιών, πού νά γίνεται σύμφωνα μέ τόν Καθηγητή *Erling Norrgby*, «*μέ ταπεινότητα, ἡ ὁποία ἀντανάκλᾳ τὸν σεβασμό μας γιὰ τὴν ὀλότητα τῆς ζωῆς στὴ γῆ*».

2. Πανανθρώπινες ἀξίες

Τὸ κοινὸ ὑπόστρωμα τῶν πανανθρώπινων ἀξιών πού συζητήθηκαν σ' αὐτὸ τὸ Συμπόσιο περιλαμβάνει:

- Ἀναγνώριση τοῦ σωστοῦ καὶ τοῦ λάθους καὶ τῶν ἀρετῶν στὶς ὁποῖες ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου συμφωνοῦν.

- Δέσμευση γιὰ μὴ χρῆση βίας, γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἀλληλεγγύη, γιὰ ἀνεκτικότητα, φιλαλήθεια καὶ ἀμοιβαῖο σεβασμό· δέσμευση γιὰ πανανθρώπινες ἀξίες βασισμένες στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὑλικῆς βάσης, πού αὐτὴ ἡ δέσμευση ἐμπεριέχει.

- Σεβασμὸ στὶς ἀνθρώπινες ἀξίες αὐτὲς καθ' αὐτές, σεβασμὸ στὴν ποικιλομορφία τῶν πολιτισμῶν· σεβασμὸ στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ, καὶ σεβασμὸ στὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση.

- Ἀποδοχὴ τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἀμοιβαιότη-
τας (γνωστῆς ὡς Χρυσὸς Κανόνας) καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ (*rationality*) τῆς ἐπιστήμης.

- Διασφάλιση τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τῶν λαῶν, τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, τῆς ἀντικειμενικῆς γνώσης καὶ τῆς ἀλήθειας.

3. Οἱ κοινές μας ἀξίες καὶ τὰ κοινά μας προβλήματα

Ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ κοινές ἀξίες εἶναι:

- Κεντρικὸ στοιχεῖο τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν.

- Θεμελιώδεις δεσμευτικὲς ἀρχές καὶ ἀμετάκλητα πρότυπα ἠθικῆς συμπεριφορᾶς καὶ παγκόσμιας ἠθικῆς· τὸ θεμέλιο πάνω στὸ ὁποῖο νά οἰκοδομηθεῖ ἕνας δίκαιος καὶ εἰρηνικὸς κόσμος.

- Ἀναγκαῖες γιὰ τὴν ἐξύψωση τῆς συνείδησης τῆς ἀνθρωπότητας, τὴν ἀνακούφιση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀνέχεια, καὶ γιὰ τὴν προστασία τῆς γῆς καὶ τῆς ζωῆς πού συντηρεῖ.

- Ἀπαραίτητες γιὰ τὴν καθοδήγηση τῆς ἔρευνας καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνίας.

- Οἱ δυνάμεις πού θὰ μποροῦσαν νά ἐνεργοποιήσουν τὰ μέσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας γιὰ νά ἐκπαιδεύσουν καὶ ἐκπολιτίσουν τὸν ἀπανταχοῦ ἄνθρωπο καὶ νά ἐπανασυνδέσουν τὸ κατακερματισμένο σύστημα ἀξιολογικῆς κρίσης του.

- Ἡ βάση γιὰ τὴ κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνύψωση τῆς συλλογικῆς μας συνείδησης.

Ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἕνα μεγάλο μέρος τῆς συζήτησης ἐπικεντρώθηκε στὶς πανανθρώπινες ἀξίες καὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δικαιώματα. Ὁ καθηγητὴς *David Hollenbach* πιστεῦει πῶς ἂν καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστη μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἐμπόδιο στὴν προώθηση τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων (μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ταυτότητα μπορεῖ νά περιορίσει τὰ δικαιώματα μόνο σὲ αὐτοὺς πού κατέχουν αὐτὴν τὴν ταυτότητα), ἐν τούτοις ὑπάρχει «*ἀξιοσημείωτη ὑποστήριξη γιὰ μιὰ ἠθικὴ παγκοσμίων ἀνθρώπινων δικαιωμάτων μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῶν κυριοτέρων θρησκειῶν*». Κατὰ τὸν Καθηγητὴ *Tore Lindholm* τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἔμφυτη ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ βασίζονται καὶ ἐπικυρώνονται ἠθικῶς ἀπὸ τὶς πανανθρώπινες ἀξίες.

Παιδεία. Εἰπώθηκε ὅτι ἡ παιδεία εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ἀξία καὶ ἕνα ἀποτελεσματικὸ μέσο διευκόλυνσης τῆς ἀνάδυσσης καὶ ἀποδοχῆς τῶν κοινῶν πανανθρώπινων ἀξιών. Ἡ Καθηγήτρια Ἑλένη Γλύκατζη - Ἀρβελέρ, τόνισε τὸν ρόλο τῶν πανανθρώπινων ἀξιών στὴν παιδεία (καὶ ἐκπαίδευση) καὶ ἀντίστροφα, τὸν ρόλο τῆς παιδείας (καὶ ἐκπαίδευσης) στὴν ἐνθάρρυνση καὶ καλλιέργεια τῶν πανανθρώπινων ἀξιών στὰ παιδιά καὶ τοὺς νέους. Ἡ ἀρετὴ μπορεῖ νά διδαχθεῖ, ὑπεστήριξε, καὶ ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι μὲ τὸ παράδειγμα.

Ὁ Καθηγητὴς *Peter Rentzepis* τόνισε τὴ σημασία τῆς σύγχρονης τεχνολογίας -μὲ τὸν ὑπολογιστὴ ὡς δάσκαλο καὶ τὸ Διαδύκτιο ὡς

μέσο σπουδής και μάθησης- στην παγκόσμια εκπαίδευση και στην αναστροφή του συνεχώς διευρυνόμενου χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών χωρών. Το μέλλον των παιδιών παντού είναι η καλή εκπαίδευση, αλλά για τα παιδιά των χωρών του Τρίτου Κόσμου, μιὰ καλή εκπαίδευση στην επιστήμη και την τεχνολογία, αποτελεί και τὸ μέσον διαφυγῆς τους ἀπὸ τὴν φτώχεια καὶ τὴν στέρηση. Ἐκα- νε ἔκκληση γιὰ μιὰ συμμαχία πολιτῶν -τὴν Ὀλυμπιακὴ Πορεία γιὰ τὴν Ἐκπαίδευση τοῦ Τρίτου Κόσμου, ὅπως τὴν ὀνόμασε- στὶς πλούσιες κοινωνίες, μὲ σκοπὸ τὴν ἐξάλειψη τοῦ ἀναλφαριθμητισμοῦ καὶ τὴν οἰκοδόμηση μέλλοντος γιὰ τὰ παιδιά τοῦ Τρίτου Κόσμου, παρέχοντάς τους τὰ τεχνολογικά μέσα ποὺ χρειάζονται.

Δυστυχῶς, αὐτὴ τὴ θετικὴ ἄποψη σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τῆς τεχνολογίας δὲν συμμερίστη- καν ἄλλοι ὁμηγητές, οἱ ὅποιοι ἐπισήμαναν τὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς τῶν τεχνολογικῶν ἐφαρ- μογῶν, κάποιες ἀπὸ τὶς ὁποῖες θεωροῦν ὡς τὶς καταστροφικότερες τοῦ 20^{ου} αἰώνα. Καὶ ἐδῶ κεῖται ἡ διαμεσολαθητικὴ ἐπίδραση τῶν πανανθρώπινων ἀξιῶν ὥστε νὰ βελτιστοποιή- σουν τὰ ὀφέλη καὶ νὰ ἐλαχιστοποιήσουν τὶς ζημιὲς τῆς ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας.

Παγκόσμια εἰρήνη. Ὁ Δρ. *John Brademas* ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ τὸ θέμα τῆς ἐκ- παιδείας. Ὅμως στὴν περίπτωσή αὐτή, ἡ ἐκπαίδευση ἀναγνωρίζεται ὡς ἓνα ἰσχυρὸ μέσο οἰκοδόμησης δημοκρατικῶν ἀξιῶν καὶ ἐνὸς πολιτισμοῦ εἰρήνης, ὡς ἓνα μέσο γιὰ βαθύτερη κατανόηση καὶ γνώση τῶν κοινω- νιῶν πέραν τῆς δικῆς μας, καθὼς καὶ ὡς βάση γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις μας καὶ γιὰ νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν κοινὴ μας ἀνθρώπινη φύση καὶ ἀξίες. Αὐτὰ, ἰσχυρίστη- κε ὁ Δρ. *Brademas*, ἀποτελοῦν οὐσιώδη στοι- χεῖα στὴν ἀναζήτησή μας γιὰ παγκόσμια εἰ- ρήνη καὶ στὴν προσπάθειά μας νὰ δημιουρ- γήσουμε σχέσεις μεταξύ τῶν ἐθνῶν τοῦ κό- σμου ποὺ θὰ ἀποτρέψουν τὸν πόλεμο.

4. Πανανθρώπινες ἀξίες καὶ ἐπιστήμη - Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀμοιβαία προσαρμογὴ

Ἡ ἐπιστήμη *per se* δὲν ἀσχολεῖται μὲ

ἀξίες. Οἱ ἐπιστήμονες ἀσχολοῦνται μὲ ἀξίες, καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ μόνη τῆς δὲν εἶναι ἐλεύθερη ἀξιῶν στὴν ἐκτέλεση τῆς ἐπιστημο- νικῆς ἐρευνας καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιστο- μονικῆς γνώσης. Σύμφωνα μὲ τὸν Καθηγητὴ *Pieter Drenth*, ἡ καθολικότητα τῶν ἐπιστη- μονικῶν ἀξιῶν εἶναι συμπληρωματικὴ αὐτῆς τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν καὶ εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν καθοδήγηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευ- νας καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς. Ὁ Καθηγητὴς *Drenth* τόνισε ἐπίσης ὅτι, ἐνῶ οἱ κανόνες, οἱ μέθοδοι, οἱ νόμοι καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς τῆς ἐπι- στήμης εἶναι παγκόσμιοι, ἡ ἀλληλεπίδραση μεταξύ ἐπιστήμης καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν δὲν εἶ- ναι. Τὸ ἴδιο πιστεύει καὶ ὁ Καθηγητὴς *Erling Norrby*, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ὁ ἐπιστήμο- νας θὰ μπορούσε νὰ συνεισφέρει στὶς παναν- θρώπινες ἀξίες, διότι ἡ ἀποκαλυπτόμενη καὶ ἡ ἐμπειρικὴ γνώση εἶναι στενὰ συνυφασμέ- νες καὶ διότι ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης μᾶς φέρνει ἀντιμέτωπος μὲ νέα ἠθικὰ προβλή- ματα. Παρομοίως, ὁ Καθηγητὴς *John Polk- inghorne* ἐνῶ ἀναγνώρισε τὴ δυσκολία ὀρθῆς ἀξιολόγησης τοῦ ρόλου τῶν πανανθρώπινων ἀξιῶν στὴν ἐπιστήμη, ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς τόνισε ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας εἶναι κεντρικῆς σημασίας στὴν ἐπιστήμη καὶ διαδραματίζει ἓνα σημαντικό ρόλο στὴν ἐπιστημονικὴ ἐρευ- να. Ἐπιπλέον, ἰσχυρίστηκε ὅτι μὲσω τῆς ἐπι- στημονικῆς γνώσης γινόμαστε σοφότεροι καὶ μὲσω τῆς ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας γινόμα- στε ἰκανότεροι στὸ νὰ διακρίνουμε καὶ νὰ ἐπι- λέγουμε τὸ καλὸ καὶ στὸ νὰ διακρίνουμε καὶ νὰ ἀπορρίπτουμε τὸ κακὸ, καὶ αὐτὸ, πιστεύει, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν καθολικότητα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν.

Ἐν τούτοις, ἦταν γενικὴ ἡ παραδοχὴ πῶς ὑπάρχει αὐξάνομενη ἔνταση στὴ σχέση μεταξύ παραδοσιακῶν ἀξιῶν καὶ ἐπιστήμης. Που- θενὰ ἀλλοῦ δὲν εἶναι περισσότερο ἐμφανὲς ὅτι οἱ παραδοσιακὲς ἀξίες καὶ ἡ ἐπιστήμη θρί- σκονται ἐντονα ἀντιμέτωπες, καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα καὶ οἱ ἀξίες δὲν εἶναι περισσότερο συνυφασμένες, ὅσο στὸ πεδίο τῆς Βιοιατρικῆς καὶ εἰδικότερα στὸ ἐπὶκαιρο θέμα τῆς ἐρευνας τῶν ἀνθρώπινων

δλαστοκυττάρων. "Όπως διατυπώθηκε από τους Καθηγητές *Polkinghorne*, *Blobel*, Ματσοανιώτη, και από άλλους, στην περίπτωση αυτή οι αξίες είναι αναγκασμένες να αντιμετωπίσουν τα θέματα που τίθενται από την επιστήμη, και ή επιστήμη, με τη σειρά της, είναι αναγκασμένη να λάβει υπόψη τις ανθρώπινες αξίες, διότι ούτε ή επιστήμη ούτε οι αξίες μπορούν να δώσουν από μόνες τους απαντήσεις στα θεμελιώδη αυτά ερωτήματα.

Πότε αρχίζει ή ανθρώπινη ζωή; Σε ποίο στάδιο τής ανάπτυξης του ένα έμβρυο γίνεται άνθρωπος, αποκτά ανθρώπινα δικαιώματα και κατ' επέκταση έχουμε υποχρεώσεις απέναντί του; Αυτά δεν είναι παρά δύο από τα όχι άσημαντα και μη παραδοσιακά ερωτήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Στην αναζήτηση απαντήσεων στα ερωτήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Στην αναζήτηση απαντήσεων στα ερωτήματα αυτά ερχόμαστε αντιμέτωποι με τόν ρόλο τής επιστημονικής γνώσης στην ήθική και στις αξίες και με τόν ρόλο τών τελευταίων στη διεξαγωγή τής επιστημονικής έρευνας. Η ανάγκη για εύρη και συνεχή διάλογο αναζητώντας όλιστικές απαντήσεις, σύμφωνες με τις ανθρώπινες αξίες, είναι περισσότερο από ποτέ εμφανής.

Ο Καθηγητής Günter Blobel έκανε μια σημαντική πρόταση που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα παράδειγμα τρόπου αντιμετώπισης τέτοιων ή παρόμοιων ζωτικών θεμάτων. Με εύρος σοφίας, υποστήριξε, προχωρήστε άργα και συνετά και πιστέψτε πως ή επιστήμη θα βρει σύντομα κάποιο εναλλακτικό, κοινωνικώς αποδεκτό, τρόπο για τήν επίτευξη τού επιθυμητού αποτελέσματος, που θα είναι σύμφωνος με τις αξίες τής κοινωνίας. Δηλαδή, επιστρέψτε στην επιστήμη και δώστε σ' αυτήν τα μέσα που χρειάζεται ή επιστήμη, ώστε να αναζητήσει εναλλακτικές διαδικασίες επίτευξης τού επιθυμητού αποτελέσματος, αποδεκτές από τόν σύστημα αξιών τής κοινωνίας μας και συνεπώς, προτιμότερες. Παρόμοιες απόψεις εξέφρασε και ο Καθηγητής Ευάγγελος Μουδριανάκης. Ένώ ο Καθηγητής *Polkinghorne* υπέδειξε ότι στις πε-

ριπτώσεις αυτές υπάρχει ίσως, και χώρος για επανεκτίμηση τής ήθικής βάσης τών κοινωνικών μας αξιών.

Σε αυτή ή άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, υπάρχουν αυτοί που συνηγορούν υπέρ μιας ήθικής για τήν επιστήμη. Η επιστήμη, όπως σημειώθηκε, περιορίζεται από κοινωνικο-ηθικές αξίες και ή επιστημονική έρευνα βρίσκεται ενσωματωμένη στο γενικό πλαίσιο τών αξιών. Κατά τήν άποψη τού Καθηγητή *Drenth*, οι επιστήμονες πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους τις κοινωνικές τους ευθύνες.

5. Συμπεράσματα

Επιτρέψατέ μου να συμπεράνω ότι, κατά τή γνώμη μου, τόν Συμπόσιο ήταν έξαιρετικά επιτυχές.

Τόν αξιοσημείωτο ενδιαφέρον και ή ευρεία κοινωνική συμμετοχή στο Συμπόσιο αυτό, αποδεικνύει ότι οι πανανθρώπινες αξίες αποτελούν παγκόσμια επιθυμία.

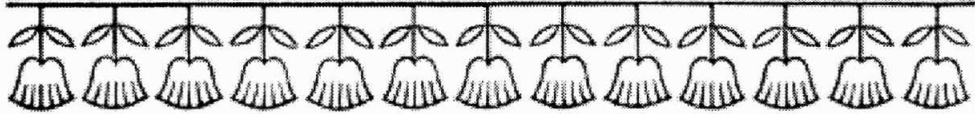
Έάν έπρεπε να επιλέξω μια μόνο στιγμή από αυτές τις θαυμάσιες τρεις μέρες, θα ήσαν οι αγωνιώδεις λέξεις τού Καθηγητή *Huston Smith*, κατά τήν πρωινή συνεδρία τής πρώτης ήμέρας:

«... Η χώρα μου πρωτοστάτησε στην ίδρυση τού 'Οργανισμού τών 'Ηνωμένων Έθνών (πριν από 65 χρόνια στο Σάν Φρανσίσκο), τόν έχει σήμερα παραμερίσει και ξεκίνησε μονόπλευρα ένα πόλεμο που αναζωπυρώνει τις φλόγες τής βίας στον κόσμο αντί να τις σβήνει. Έτσι, στέκομαι μπροστά σας ως ένας Άμερικανός που όμως ντρέπεται για τόν τρόπο με τόν οποίο ή χώρα του συμπεριφέρεται...».

Συνεπώς, αγαπητοί συνάδελφοι, έχουμε τόν καθήκον να συνεχίσουμε αυτό τόν διεθνή *Forum* και τόν διάλογο μεταξύ τών εθνών και τών πολιτισμών σε αναζήτηση αμοιβαίας κατανόησης και τής κληρονομιάς τών κοινών μας πανανθρώπινων αξιών και μέσω αυτών μιας πιο ανθρώπινης γής.

Σας εύχαριστώ όλους πάρα πολύ.

ΛΟΥΚΑΣ Γ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ
τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ 2000 - 2004

Τὸν Μάρτιο τοῦ ἔτους 2000 εἶχε δημοσιευθεῖ στὶς «Ἀκτῖνες» ἕνας ἀπολογισμὸς τῆς δεκαετοῦς, μέχρι τότε, δραστηριότητος τοῦ Σεμιναρίου τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν. Εἶχαν περιγραφεῖ οἱ σκοποὶ καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Σεμιναρίου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο μελετοῦσε θέματα σχετικά μὲ τὶς σύγχρονες ἐξελίξεις στὸν χῶρο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὶς πιθανὲς ἐπιπτώσεις τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν στὴ Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία.

Ἐκτοτε τὸ Σεμινάριο αὐτὸ λειτούργησε κανονικά, ἀπὸ τὸ ἔτος 2000 μέχρι τὸ 2004 καὶ ἐκάλυψε πολλὰ θέματα σχετικά μὲ τὴν Ἀστρονομία, τὴ Φυσικὴ, τὴν Πληροφορικὴ, τὰ Μαθηματικά, τὴ Βιολογία, τὴ Φιλοσοφία καὶ τὴν Ἱστορία.

Τὰ κυριώτερα θέματα πού μᾶς ἀπασχόλησαν τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη ἦσαν:

Α) ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ - ΦΥΣΙΚΗ

1. Νεώτερες Κοσμολογικὲς Θεωρίες
2. Ἐξωηλιακὰ Πλανητικὰ Συστήματα
3. Ζωὴ σὲ ἄλλους ἀστέρες
4. Νοήμων ζωὴ στὸ Σύμπαν
5. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ἀστρονομίας στὸν ἀρχαῖο κόσμος
6. Ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ἀστρονομία
7. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη στὸν Νεύτωνα
8. 100 χρόνια ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἠλεκτρονίου
9. Ἐρμηνεῖες τῆς Κβαντομηχανικῆς
10. Ἐφαρμογὲς τῆς Κβαντομηχανικῆς
11. Κβαντικὴ ὀπτικὴ
12. Ὑλικά κύματα καὶ ἐφαρμογὲς
13. Ἀρχὴ τῆς Ἀδελαιότητος
14. Ἀσυνέπειες τῆς κλασικῆς φυσικῆς καὶ καταφυγὴ στὰ κβάντα
15. Χάος καὶ Τύχη
16. Ἡ σημασία τοῦ Χάους
17. Ἡλεκτρομαγνητικὸ περιβάλλον
18. Πρόγραμμα *Atlas*
19. Ταχύονια
20. Ἡ δυναμικὴ τῶν συγκυριῶν ὡς ὑπόδειγμα προσομοιώσεως ἐξελικτικῶν διαδικασιῶν

21. Τὸ νόημα τῶν φυσικῶν νόμων
22. Ραδιενέργεια
23. Σύγχρονη Χημεία ἐπιφανειῶν
24. Σεισμολογία στὴν Ἑλλάδα.

Β) ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ - ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

1. Τί εἶναι τὰ μαθηματικά
2. Σχολὲς μαθηματικῆς σκέψεως
3. Ἡ γεωμετρικὴ θεώρηση τῆς ὕλης στὸν Τίμαιο
4. Ὑπερουπολογιστὲς (*Supercomputers*)
5. Δομὴ καὶ λειτουργία δικτύων ὑπολογιστῶν
6. Ἀσφάλεια δικτύων καὶ ὑπολογιστῶν

Γ) ΒΙΟΛΟΓΙΑ

1. Βιολογικὴ ταυτότης καὶ ἀνθρώπινη προσωπικότης
2. Νεώτερες ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἐμφάνισης τοῦ ἀνθρώπου
3. Κανόνες ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τοῦ γονιδιώματος
4. Ἀπόπτωση: Ὁ προγραμματισμένος βιολογικὸς θάνατος τοῦ κυττάρου
5. Ἡ ἐπίδραση τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ρύπανσης

6. 'Επιπτώσεις τῆς παγκοσμιοποίησης
στὴν ἑλληνικὴ γεωργία
7. Τὰ φυτὰ καὶ ἡ ρύπανση τοῦ ἀέρος
8. Ζωϊκὸς μικροκόσμος
9. Κλωνοποίηση

Δ) ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1. Εἰσαγωγή στὴν ἐπιστημολογία
2. Ἐλευθερία τῆς βουλήσεως
3. Διχοτομία Ἀντικειμένου - Ὑποκειμένου
4. Δημιουργιστὲς (*Creationists*)
5. Τὰ ὄρια τοῦ ντετερμινισμοῦ
6. Σύγχρονες τάσεις στὴν ἐπιστημολογία
7. Ἡ φιλοσοφία τῆς Φυσικῆς
8. Ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων
καὶ σύγχρονη φυσικὴ
9. Τυχαῖες ἀνακαλύψεις (*Serendipity*)
10. Μεταμοντερνισμός

Ε) ΙΣΤΟΡΙΑ

1. Ἡ ἀντικειμενικότης τῆς ἱστορίας
2. Ἱστορικοὶ καὶ φυσικοὶ νόμοι
3. Ὁ μακεδονικὸς ἀγὼν
4. Ἐθνικοὶ στόχοι στὴν πορεία τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ
5. Ἡ τριπλὴ κατοχὴ (Γερμανικὴ, Ἰταλικὴ, Βουλγαρικὴ)
6. Ἡ ἐθνικὴ μας ὀλοκλήρωση
7. Θρακικὸς ἑλληνισμὸς
8. Τὰ διαχρονικὰ ἐθνικὰ μας προβλήματα
9. Ἡ ἱστορία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος

Ὅπως σημειώνουμε καὶ στὴν προηγούμενη ἐκθεσὴ μας, θεωροῦμε ὅτι ἡ Ἱστορία εἶναι ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ θετικὴ ἐπιστῆμη, καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκοπιὰ μελετήσαμε τὰ ἱστορικὰ θέματα στὸ σεμινάριο μας.

Τέλος ἐγίναν ὠρισμένες γενικὲς ὁμιλίες σὲ εὐρύτερο κοινὸ ὡς ἑξῆς:

1. κ. Κ. Ν. Ἀρτεμιάδης, Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Θετικὲς Ἐπιστῆμες καὶ Μεταφυσικὲς Ἀλήθειες».

2. κ. Λ. Χριστοφόρου, Ἀκαδημαϊκός, «Συμπληρωματικὴς Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης», καὶ «Φῶς».

3. κ. Ἐμ. Σαρρῆς, Ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Ἀνιχνεύοντας τὸ Χῶρο τοῦ Ἀχωρήτου».

Μερικὰ θέματα τοῦ Σεμιναρίου μας ἔχουν δημοσιευθεῖ ὡς ἄρθρα στὶς «Ἀκτίνες». Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐγίνε ἀρκετὴ προσπάθεια ὥστε περισσότερα ἀξιόλογα θέματα νὰ δημοσιευθοῦν στὶς «Ἀκτίνες» ἢ ἀλλοῦ.

Πάντως τὸ Σεμινάριο μᾶς ἐνημέρωσε σὲ πολλὰ σοβαρὰ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν κοσμοθεωρία, παρουσιάζοντας τὰ θέματα αὐτὰ μὲ τρόπο σοβαρὸ καὶ υπεύθυνο.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο θεωρῶ ὅτι τὸ Σεμινάριο μας ἐξετέλεσε τὸν προορισμὸ του τὰ 15 ἔτη τῆς λειτουργίας του.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Ἀκαδημαϊκός

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΘΕΟΝ

Ὁ Μαρξισμὸς ὑπῆρξε στὴν διάρκειά του εἰκοστοῦ αἰῶνα μίᾶ ἀπὸ τὶς κινουῦσες δυνάμεις τῆς ἱστορίας. Καὶ ἐὰν στὶς ἡμέρες μας, μετὰ τὴν αὐτοκατάρρευση τῶν καθεστώτων τοῦ λεγόμενου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ σὲ αὐτὴν τὴν τέως Σοβιετικὴ Ἑνωσὴ ἀποδυναμώθηκε ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ εἶναι ἐνεργὸς, ἔστω καὶ σὲ ἄλλες ἰσως παραλλαγῆς σὲ μεγάλα κράτη τῆς Ἀσίας καὶ στὴν Κούβα. Ὅμως ἡ ὑφισταμένη σήμερα ἀνισοκατανομὴ τοῦ πλοῦτου τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς ἀνάμεσα σὲ κοινωνικὲς ομάδες καὶ λαοὺς, δὲν ἀποκλείει μίᾶ μελλοντικὴ ἀναδίωξη παρομοίων ἰδεολογιῶν καὶ πρακτικῶν προσαρμοσμένες στὶς ἐκάστοτε περιστάσεις. Ὁ μαρξισμὸς -ὅπως εἶναι γνωστὸν,- δὲν εἶναι μόνον ἓνα πολιτικο-οικονομικὸ σύστημα, ἀλλὰ εἶναι συνάμα καὶ μίᾶ κοσμοθεωρία. Καὶ μάλιστα, ὅπως διακηρύσσουν οἱ ἐκφραστὲς τῆς, κοσμοθεωρία ὑλιστικὴ. Ἐκατὸ τὰ ἑκατὸ ὑλιστικὴ. Ἀπὸ πέννα αὐθεντικὴ καὶ ἀπὸ τοὺς αὐθεντικώτεροὺς ἐρμηνευτὲς τῆς κομμουνιστικῆς θεωρίας ἔχει ξεκαθαρισθεῖ. Κοσμοθεωρία τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ὁ ὑλισμὸς, ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς. «Ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς εἶναι ἡ κοσμοθεωρία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος. Ὀνομάζεται διαλεκτικὸς ὑλισμὸς, γιατί ὁ τρόπος ποῦ ἀντιμετωπίζει τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἡ μέθοδός του γιὰ τὴν μελέτη τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡ μέθοδός του γιὰ τὴν γνώση τῶν φαινομένων αὐτῶν εἶναι διαλεκτικὴ καὶ ἡ ἐρμηνεία ποῦ δίνει στὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἡ θεωρία του εἶναι ὑλιστικὴ»¹.

Στὰ ὅσα ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ *Karl Marx* καὶ ὁ στενὸς συνεργάτης καὶ φίλος του *Fr. Engels* εἶναι καὶ τὰ καταστατικά κείμενα, ὅπου ἐκφράζεται αὐτούσια ἡ μαρξιστικὴ ἰδεολογία. Οἱ κοσμοθεωριακὲς ἀντιλήψεις των εἶναι ἀπόρροια τοῦ κλίματος τῶν πνευματικῶν προσανατολισμῶν ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴν Εὐρώπη γενικώτερα καὶ στὴν Γερμανία ιδιαίτερα κατὰ τὸν *ΙΘ'* αἰῶνα. Ὑπάρχει μίᾶ πνευματικὴ ὁσμωσὴ μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν οἰ-

κονομικῶν ἀπόψεων τοῦ *Marx* καὶ τῆς ἐν γένει κοσμοθεωριακῆς τοποθετήσεώς του.

Ἐνας ἐκ τῶν μελετητῶν τοῦ ἔργου του ὁ *André Fontaine* σημειώνει ἐπ' αὐτοῦ: «Ὁ *Marx* εἶναι ἓνας φιλόσοφος ποῦ ἡ προσπέλασή του στὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν στὸν ἄνθρωπο, εἶναι τόσο πιὸ πολὺ οἰκονομικὴ, ὅσον ὡς ἀληθινὸ τέκνο τοῦ *ΙΘ'* αἰῶνα ἀναζητεῖ, ἀφοῦ ἀποσκοράκισε τὸν Θεόν, στὴν οἰκονομία τὸν κινητήρα τῆς ἱστορίας». Καὶ μὲ παρόμοιο τρόπο δογματίζει ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα. Στὸν πρόλογο τῆς «κριτικῆς τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας» γράφει: «Στὴν κοινωνικὴ παραγωγὴ τῆς ζωῆς τοὺς ἐμπλέκονται οἱ ἄνθρωποι σὲ ὀρισμένες ἀναγκαῖες καὶ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ βούληση τοὺς συνθήκες παραγωγῆς, ποῦ ἀνταποκρίνονται σὲ ὀρισμένη βαθμίδα ἐξελίξεως τῶν ὑλικῶν παραγωγικῶν τοὺς δυνάμεων. Τὸ σύνολον τῶν συνθηκῶν αὐτῶν παραγωγῆς ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴ μορφή τῆς κοινωνίας, τὴν πραγματικὴ βάση ποῦ ἐπάνω τῆς ὑψώνεται τὸ νομικὸ καὶ πολιτικὸ ἐποικοδόμημα, βάση πρὸς τὴν ὁποῖα ἀνταποκρίνονται ὀρισμένες κοινωνικὲς μορφὲς συνειδήσεως... Τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀνθρώπων δὲν προσδιορίζει ἡ συνειδήσή τους, ἀλλὰ ἀντίστροφα τὴν συνειδήσή τους προσδιορίζει ἡ κοινωνικὴ τους ὑπαρξή». Οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι ποῦ δημιουργοῦν τὶς κοινωνικὲς συνθήκες σύμφωνα μὲ τὰ ὑλικά τους συμφέροντα, δημιουργοῦν ἐπίσης τὶς ἰδέες τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς κατηγορίες ἐννοιῶν ἀνάλογα μὲ τὶς κοινωνικὲς συνθήκες.

Ἐπάνω στὶς ἀρχὲς αὐτὲς προδιαγράφεται καὶ ἡ στάση τοῦ *Marx* στὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο. Σὲ ἄρθρο του γιὰ τὴν «κριτικὴ φιλοσοφία τοῦ δικαίου τοῦ *Hegel*» περιέχεται καὶ ἡ ἐξῆς κατηγορηματικὴ του δήλωσις: «Ἡ θρησκευτικὴ ἀθλιότης εἶναι ἀφ' ἐνός ἐκφραση τῆς πραγματικῆς ἀθλιότητος, ἀφ' ἐτέρου διαμαρτυρία κατὰ τῆς πραγματικῆς ἀθλιότητος. Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ ἀνάσα τῆς καταπιεσμένης συνειδήσεως, ἡ διάθεσις τοῦ

σκληρού κόσμου, όπως επίσης και το πνεύμα της άκαρδης εποχής. Είναι το όπιο του λαού».

Οι απόψεις αυτές του Μαρξισμού για το θρησκευτικό φαινόμενο ήταν άποσαφηνισμένες και στην προεπαναστατική περίοδο της μπολσεβικικής επαναστάσεως το φθινόπωρο του 1917 και στα μετέπειτα χρόνια της εισβολής της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Ο *Sergius Bonlgakoff*, κατ' αρχήν οπαδός του λεγόμενου «νομίμου»² μαρξισμού, μετέπειτα ορθόδοξος στοχαστής και κληρικός συνέγραφε το έτος 1906 ένα δοκίμιο με τίτλο: «Ο *Karl Marx* ως θρησκευτικός τύπος». Στο δοκίμιο αυτό ο *Boulgakoff* υπό την επίδραση του γερμανικού ιδεαλισμού θα ασκήσει τεκμηριωμένη κριτική για τις ανθρωπολογικές και κοινωνικές ιδέες της μαρξιστικής κοσμοθεωρίας.

Έτσι ο Ρώσος συγγραφέας αντιτίθεται στην θεώρηση του ανθρώπου ως οικονομικής μονάδας και στην ταύτιση της ψυχολογίας του άτομου με την ψυχολογία της κοινωνικής τάξεως. Το δοκίμιο αυτό για τον *Boulgakoff* είναι η απαρχή μιᾶς βαθειᾶς ἀλλαγῆς στην σκέψη του και κατ' ἐπέκταση στην ζωή του, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την είσοδο του στην ιερωσύνη.

Αναφερόμενος ο *Boulgakoff* στα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του *Marx* και τῆς ἐν γένει κοσμοαντιλήψεώς του αναφέρει: «Ἡ ἐκ μέρους τοῦ *Marx* περιφρόνηση τοῦ προβλήματος τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ συγκεκριμένου, προδικάζει τὴ σχετικὴ ἀνασθησία του πρὸς τὸ ὄξυ θρησκευτικὸ πρόβλημα, διότι αὐτὸ εἶναι, πρῶτα ἀπὸ ὅλα τὸ πρόβλημα τοῦ ἀτομικοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημα γιὰ τὰ ὅσα ὑπομένω, γιὰ τὶς σχέσεις μου μὲ τὸν Θεόν, γιὰ τὴν μεμονωμένη ἀνθρώπινη ψυχὴ, γιὰ τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο καὶ ὄχι μόνον γιὰ τὴν κοινωνικὴ σωτηρία. Ἐκείνη ἢ μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς, ἢ ἀναντικατάστατη, ἢ ἀπολύτως ἀνεπανάληπτη προσωπικότητα, ἢ ὅποια μιὰ φορὰ μόνον, γιὰ κάποιον διάστημα παρήλθε ἀπὸ τὴν ἱστορία ἔχει ἀξιώσεις γιὰ τὸ ἀπόλυτο, γιὰ τὴν ἀκατάλυτη σημασία, τὴν ὅποια μπορεῖ νὰ ὑπόσχεται μό-

νον ἢ θρησκεία, ὁ ζωντανὸς Θεὸς τῶν ζώντων τῆς θρησκείας καὶ ὄχι ὁ νεκρὸς Θεὸς τῶν νεκρῶν τῆς κοινωνιολογίας.

Ἔτσι ἡ πραγματικὴ εὐωδία τῆς θρησκείας παραμένει ἀπρόσιτη γιὰ τὴν πνευματικὴ ὁσμὴ τοῦ *Marx* καὶ ὁ ἀθεϊσμός του εἶναι φιλήσυχος, μὴ τραγικός, δογματικός. Δὲν τοῦ γεννιοῦνται ἀμφιβολίες ὅτι ἡ κοινωνικὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας, ἢ προοπτικὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ «κράτους τοῦ Μέλλοντος» μπορεῖ νὰ ἀποβῆ ἀνεπαρκῆς γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἰδιαίτερη ἐλπίδα γιὰ τὴν θρησκευτικὴ σωτηρία.

Ὁ *Marx*, συμπερασματικά, δὲν ἀντιμετωπίζει τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο μὲ τρόπον ἀδιάφορο, ἀλλὰ μὲ ἐκπεφρασμένη ἐχθρότητα, ὡς ἓνας μαχόμενος ἀθεϊστής, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ «νὰ ἀπελευθερώσει τοὺς ἀνθρώπους» ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν παράνοια καὶ πνευματικὴ δουλεία. Τὴν ἐχθρότητα αὐτὴν πρὸς τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα τὸ ἐκκληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γάλλους ἐπαναστάτες (1789) καὶ τὸ ἐπέन्दυσε θεωρητικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν ἐκπροσώπων τῆς λεγόμενης ἀριστερᾶς πτέρυγας τοῦ ἐγγελειανισμοῦ τοῦ *Feuerbach*, τοῦ *Bauer* καὶ τοῦ *Strauss*.

Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ χωρὶς Θεὸν μοντέλου τοῦ μαρξισμού ἀποδείχθηκε πρακτικὰ μὲ τὴν διαδοχικὴ αὐτοκατάργηση τῶν καθεστώτων τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὴν ὁποία ἐζήσαμε τὴν δεκαετία πού πέρασε.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἱστορία τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς ΕΣΣΔ τόμος Α σελ. 112.
2. Οἱ μαρξιστές κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδο, χαρακτηρίζονταν «νόμμοι» γιατί ἐργάζονταν σὲ νόμιμες ἐφημερίδες σελ. 39.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Περιοδικὸν ΑΚΤΙΝΕΣ ἔτος 1946: Ἄρθρον: «Ἐνα ξεκαθάρισμα».
2. *Karl Marx*: «Κριτικὴ στὴν Πολιτικὴ Οἰκονομία».
3. Π. Κανελλόπουλου: «Ὀμιλίαι στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν» Ἐκδόσεις Γαλατῆ 1989.
4. *Sergius Boulgakoff*: «Ὁ *Karl Marx* ὡς θρησκευτικὸς τύπος» Ἐκδόσεις Ἀθως, Ἀθήνα 2004.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ. ΠΟΡΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Ή ΣΥΜΠΟΡΕΥΣΗΣ; *

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

Ποιός εξάλλου άμφισβητεί το γεγονός ότι ή επιστημονική γνώση είναι νοητή μέσω τής διατύπωσης και μορφοποίησης που παίρνει από τόν έρευνητή; Ό Polanyi υπενθυμίζει στην περίπτωση αυτή ότι στην Έπιστήμη βασικό στοιχείο τής ανακάλυψης είναι ή δημιουργική φαντασία που είναι κάτι το πολύ προσωπικό και υποστηρίζει ότι ή αξιολόγηση μιάς πληροφορίας συνιστά πάντα μιάν ύποκειμενική κρίση.

Τονίζεται τέλος από πολλούς ότι ή εικόνα που έχουμε για τόν κόσμο είναι συνάρτηση τής ανθρώπινης κατασκευής και τών αισθητηρίων που διαθέτουμε. Ό κόσμος, όπως τόν γνωρίζουμε, είναι ό κόσμος τής ανθρώπινης αντίληψης και δράσης. Άλλοι συντελεστές, άλλα δεκτικά όργανα, θα συντελούσαν ώστε ό κόσμος να μās φαίνεται διαφορετικός, όπως διαφορετικός φαίνεται στα διάφορα ζώα.

Ύποκειμενικοί λοιπόν παράγοντες και στοιχεία άβεβαιότητας ύπεισέρχονται και στην Έπιστήμη.

Ό ρόλος τών αισθήσεων

Πολλοί εξαίρουν τά μέσα πρόσκτησης τής επιστημονικής γνώσης -τις αισθήσεις- και άντιπαραβάλλοντάς τα προς τήν πίστη και τή θρησκευτική διαίσθηση δίνουν σ' αυτά ιδανικές ιδιότητες. Λίγοι υποψιάζονται ότι είναι δυνατόν οι αισθήσεις μας να μās άπατούν.

* Όμιλία στο Σύλλογο: «Οί φίλοι του Άγίου Μερίγγου του Κναφέως», προσάτου τών Χημικών, Άθήνα 23-11-2003.

Ό καθηγητής N. R. Hanson εξετάζει έπισταμένα το γεγονός ότι δύο καθόλα έντάξει παρατηρητές που βλέπουν ένα αντικείμενο από τήν ίδια θέση και κάτω από τις ίδιες φυσικές συνθήκες, δέν έχουν συνήθως τις ίδιες όπτικές έμπειρίες⁹. Αυτό σημαίνει, κατά τόν Hanson, πως *ό,τι βλέπουμε δέν εξαρτάται μόνο από τήν εικόνα που δημιουργείται στον άμφιβληστροειδή χιτώνα του ματιού μας*. Σε τέτοια περίπτωση οι δύο παρατηρητές θα έβλεπαν το ίδιο πράγμα. Έκείνο που βλέπει ένας παρατηρητής επηρεάζεται τά μέγιστα από τις γνώσεις και τήν έμπειρία του.

Ένας άλλος έπιστήμονας, ό A. F. Chalmers λέει πως *«ή όπτική έμπειρία που έχει ένας παρατηρητής εξαρτάται και από τις προσδοκίες του»*¹⁰. Είναι εξ άλλου κοινά άποδεκτό ότι *«βλέπουμε ό,τι θέλουμε και ακούμε, ό,τι έπιθυμούμε»*.

Ένας παρατηρητής έχει άμεση πρόσβαση σε όρισμένες μόνο ιδιότητες του αντικειμένου που εξετάζει, ενώ μερικές άλλες παραμένουν έξω τής προσοχής και τών δυνατοτήτων του. Βλέποντας π.χ. ένα πίνακα ένας άπλός ζωγράφος θα «δει» τούς χρωματισμούς και τή συμμετρία τών εικονιζομένων προσώπων ή πραγμάτων, θα ενδιαφερθεί για στοιχεία τής ειδικότητάς του. Ό θεολόγος όμως θα αναζητήσει και θα «δει» το βαθύτερο συμβολισμό. Κι ό αρχαιολόγος θα σταθεί στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής έποχής που ζωγραφήθηκε ό πίνακας. Έτσι τρεις άνθρωποι θα «δοούν» τρία διαφορετικά πράγματα από το ίδιο όπτικό αντικείμενο.

Μὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες αἰσθήσεις δὲν ἔχουμε πάντα ἀσφαλεῖς πληροφορίες. Θυμᾶστε ὅλοι ἓνα γνωστότατο πείραμα ἀπὸ τὰ μαθητικά μας χρόνια μὲ τρία δοχεῖα πού περιείχαν ζεστό, κρύο καὶ χλιαρὸ νερὸ ἀντίστοιχα. Ἄν θυθίζαμε τὸ ἓνα χέρι στὸ ζεστὸ νερὸ θὰ εἶχαμε τὴν αἴσθηση τοῦ ζεστοῦ νεροῦ. Ἄν θυθίζαμε τὸ ἄλλο χέρι στὸ κρύο νερὸ πάλι θὰ εἶχαμε τὴν πληροφορία γιὰ κρύο νερό. Μὰ ἂν, δγαζόντας τὰ δύο χέρια ἀπὸ τὸ ζεστὸ καὶ τὸ κρύο νερό, τὰ θυθίζαμε ἀμέσως στὸ χλιαρὸ, δὲν θὰ εἶχαμε τὴν ἴδια πληροφόρηση γιὰ τὴ θερμοκρασία τοῦ νεροῦ αὐτοῦ. Τὸ ἓνα χέρι (αὐτὸ πού προηγουμένως ἦταν στὸ ζεστὸ νερό) θὰ μᾶς πληροφοροῦσε ὅτι πρόκειται γιὰ κρύο νερό, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὅτι πρόκειται γιὰ ζεστὸ νερό.

Μὲ τὰ παραδείγματα πού ἀναφέραμε δὲν διατείνεται κανεὶς πὼς ὅ,τι βλέπουμε, ἀκοῦμε ἢ αἰσθανόμαστε δὲν ἔχουν νὰ κάνουν τίποτα μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἐκεῖνο πού τονίζεται εἶναι ὅτι εἶναι δυνατὸ οἱ αἰσθήσεις μας νὰ μᾶς ἀπατοῦν καὶ ὅτι *ἓνα σημαντικό μέρος τῆς γνώσης μας γιὰ τὸν κόσμο πού μᾶς περιβάλλει εἶναι δημιουργημὰ μιᾶς ἐσωτερικῆς νοητικῆς κατάστασης πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ προηγούμενες γνώσεις καθὼς καὶ τὶς προσδοκίες μας.* Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη παρατηρήσεις καὶ πειράματα -ἐφόσον χρησιμοποιοῦν τὶς αἰσθήσεις μας- δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ. Οἱ παράγοντες τοῦ λάθους καὶ τῆς παραπλάνησης συμφύονται μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο, ἔστω κι ἂν ὁ πολὺς κόσμος μένει ἀνυποψίαστος αὐτῶν τῶν καταστάσεων.

Ἕπαρξη ὀρίων γιὰ τὴν Ἐπιστήμη

Αὐτοὶ πού θεωροῦν τὴν Ἐπιστήμη ὡς πανάκεια, θὰ πρέπει ἀκόμα νὰ ἔχουν ὑπόψη τους πὼς ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος κι ἡ ἐπιστημονικὴ προσέγγιση ἀφήνουν ἔξω ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς ἐρευνᾶς τους, καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἐξερευνήσουν πολλοὺς τομεῖς τῆς πραγματικότητας. Δὲν μποροῦμε π.χ. νὰ ἐξηγήσουμε μὲ ἐπιστημονικοὺς ὅρους καὶ χρησιμοποιώντας τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο, τὴ

συγκίνηση πού κατακλύζει ἓνα εὐσεβῆ χριστιανὸ ὅταν ἐπισκέπτεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸ Γολγοθᾶ, ἢ τὸ ἀνακάτωμα τῶν αἰσθήσεων πού νιώθει ἓνας Κύπριος, ἢ ὀποιοσδήποτε ἀλύτρωτος Ἕλληνας ὅταν ἀντικρῦζει γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Παρθενῶνα. Οὔτε καὶ τὴν ὁμορφιὰ ἐνὸς ἡλιοβασιλέματος θὰ μποροῦσαν νὰ περιγράψουν οἱ ἐπιστημονικοὶ ὄροι. Ἡ ἔκταση τῶν ἀπαντήσεων πού μποροῦν νὰ δοθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμη περιορίζεται ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν ἐρωτήσεων πού μποροῦν νὰ ἀναδυθοῦν ἀπὸ αὐτὴν. Ἡ Ἐπιστήμη ἀσχολεῖται περιγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ μὲ τὸν κόσμο, μὲ τὰ *«πῶς;»* καὶ *«πότε;»* ἐρωτήματα γι' αὐτόν, ὄχι ὅμως καὶ μὲ τὰ *«γιατί;»* καὶ τὰ *«γιὰ ποιὸ σκοπὸ;»* ἐρωτήματα. Ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἀναφέρεται σὲ σκοπὸ γύρω ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ τὸν κόσμο. Μιὰ τέτοια κατανόηση τῶν ὀρίων τῆς Ἐπιστήμης ὡς ἐνὸς συγκεκριμένου τρόπου ἔρευνας πού στοχεύει σὲ ὀρισμένους μόνον τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἀπαραίτητη, προκειμένου νὰ ἀποφεύγονται συγχύσεις καὶ παρανοήσεις ὡς πρὸς τὶς δυνατότητές της.

Μποροῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ὕπαρξη ὀρίων γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, ἐξετάζοντάς τὴν καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη ὀπτικὴ γωνία. Ὅλες οἱ μέχρι σήμερα ἐπιστημονικὲς θεωρίες μας εἶναι διατυπωμένες στὰ πλαίσια τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Ἡ ὕπαρξη ὀρίων καὶ περιορισμῶν γιὰ τὸ χωροχρόνο προϋποθέτει ὅτι καὶ ἡ διαδικασία τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἢ ἐξέταση τῶν ὀποιῶν συνιστᾶ τὸ περιεχόμενο τῆς Ἐπιστήμης, δὲν μπορεῖ νὰ προχωρεῖ πέραν αὐτῶν τῶν ὀρίων.

Δὲν θὰ ἀναφερθῶ στοὺς ἐξωτερικοὺς περιορισμοὺς τῆς Ἐπιστήμης ὅπως εἶναι ἢ μὴ δυνατότητα ἀνανέωσης τῶν πρώτων ὕλων πού ἐξαντλοῦνται ἐπικίνδυνα σήμερα. Οὔτε καὶ σὲ ἠθικοὺς περιορισμοὺς πού ἐπιβάλλονται ἢ πρέπει νὰ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὶς ἐφαρμογές τῆς Ἐπιστήμης. Τονίζω μόνον πὼς περιορισμοὶ καὶ ὄρια δὲν παρατηροῦνται μόνον στὴ Θρησκεία λόγω τοῦ πεπερασμένου τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ καὶ τοῦ

απέιρου του Θεού, αλλά παρουσιάζονται και στην Έπιστήμη.

Συμπόρευση Έπιστήμης και Θρησκείας

Χωρίς την ύπαρξη, λοιπόν, θεμελιωδών αντιθέσεων στη φύση της Έπιστήμης και τη φύση της Θρησκείας νομίζω πώς υπάρχουν σήμερα, και άρχισαν ήδη να διαφαίνονται, πολλές προοπτικές για συνεργασία της Έπιστήμης με τη Θρησκεία και ειδικότερα το Χριστιανισμό.

Και δεν είναι μόνο ή μη ύπαρξη αντιθέσεων. Είναι και μια άδηριτη ανάγκη: Οί επιστήμονες βρίσκονται σήμερα μπροστά σε φοβερά διλήμματα που προέρχονται από τις πολλές δυνατότητες εφαρμογών των ανακαλύψεών τους, γι' αυτό και στρέφονται προς τη Θρησκεία ζητώντας καθοδήγηση. Έτσι σήμερα Έπιστήμη και Χριστιανισμός συνεργάζονται αρμονικά αφού κι οι δύο αντιλαμβάνονται το ρόλο ως διακόνων, ως υπηρετών, της ανθρωπότητας. Λέει χαρακτηριστικά ο Maltmann: «Χριστιανισμός και Έπιστήμη έχουν γίνει σήμερα σύντροφοι στις δυσκολίες και τα προβλήματα κάτω από την πίεση της οικολογικής κρίσης και στην αναζήτηση διεξόδων στα κρίσιμα αδιέξοδα. Η συνεργασία τους είναι απαραίτητη αν το ανθρώπινο είδος πρόκειται να επιβιώσει τελικά πάνω στη γη αυτή».

Ειδικότερα τώρα που η ραγδαία ανάπτυξη των Βιοεπιστημών και της Βιοτεχνολογίας δημιουργούν σ' όλους ερωτήματα, είναι πολλοί που αποδέχονται τον πλατωνικό άφορισμό «Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη ἀρετῆς, πανουργία καὶ οὐ σοφία φαίνεται» και όμολογούν μαζί με το Γρηγόριο το Θεολόγο ότι «τὸ καλὸν οὐ καλὸν ὅταν μὴ καλῶς γένηται». Κι όλοι αυτοί στρέφονται προς τη Θρησκεία και μέσω της Βιοηθικής ζητούν χειραγωγή και κριτήρια έπιλογής πορείας μέσα από τους πολλούς και ποικίλους δρόμους που διανοίγονται.

Πολλοί επιστήμονες αντιλαμβάνονται ότι χωρίς τη Θρησκεία ή Έπιστήμη είναι έγκλωβισμένη μεταξύ του Big Bang, της

Μεγάλης Έκρηξης, πριν από την όποία δεν υπήρχε τίποτα και του Big Crunch (της μεγάλης κατάρρευσης) ύστερα από την όποία δεν θα υπάρχει τίποτα¹⁰. Ο Einstein γράφει για το θέμα αυτό ότι: «*Η Έπιστήμη χωρίς τη Θρησκεία χολαίνει*». Κι ο Paul Davies, καθηγητής της Θεωρητικής Φυσικής στο Πανεπιστήμιο του Newcastle λέει πώς στις μέρες μας με τις πολλές έπιστημονικές ανακαλύψεις και τις έπιστημονικές προόδους «*ή Έπιστήμη προσφέρει μιάν ασφαλέστερη όδό προς το Θεό παρά ή Θρησκεία*»¹¹. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πώς ή Έπιστήμη μπορεί να έρευνήσει θρησκευτικές έννοιες όπως τις έννοιες λύτρωση, ανάσταση, éνανθρώπηση, με έπιστημονικούς όρους ή θεωρίες. Κάτι τέτοιο αντίκειται «*στούς όρους έντολης*» της, στη μεθοδολογία και τὰ όριά της. Σημαίνει όμως πώς, έχοντας έπίγνωση τών όρίων και δυνατότητων της, ή Έπιστήμη αντιλαμβάνεται ότι δεν αποτελεί πανάκεια κι ότι δεν μπορεί να λύσει όποιοδήποτε πρόβλημα ούτε και να απαντήσει σε κάθε έρώτημα. Και το κυριότερο, διακηρύσσει έμπρακτα πώς ή έπιστημονική γνώση δεν μπορεί να είναι αυτόματα λόγος για άρνηση της ύπαρξης του Θεού.

Μά κι άπ' την άλλη, σύγχρονοι θεολόγοι και έκκλησιαστικοί ήγέτες του καιρού μας εκτιμούν τη συνεισφορά της Έπιστήμης στη ζωή τών ανθρώπων και αναγνωρίζουν την αναγκαιότητά της για το σημερινό κόσμο. Η Έπιστήμη κρίνεται από αυτούς ως μία από τις μεγαλύτερες εύλογίες του Θεού. Γιατί αυτή κατόρθωσε πραγματικά και τη ζωή του ανθρώπου να κάμει άνετοτερη και πολλές ασθένειες να θεραπεύσει, και τόν πόνο να άμβλύνει, και τη ζωή να έπιμηκύνει, και τη σελήνη και τὰ άστρα ακόμα να φέρει στα χέρια μας¹².

Άλλοι πάλι θεολόγοι *δέχονται πώς ό Θεός αποκαλύπτει σήμερα το νόημα της δημιουργίας μέσω της Έπιστήμης κατά τόν ίδιο τρόπο που αποκάλυψε το θέλημά Του μέσω άλλων ενεργειών Του στην Ιστορία.*

Πιστεύουν επίσης ότι με την Έπιστήμη, τις εφαρμογές και τις συνέπειές της, τα ατυχήματα τύπου Τσέρνομπιλ και την αδυναμία της πολλές φορές να τιθασεύσει τη Φύση, ο άνθρωπος έχει διδαχθεί ένα νέο μάθημα για τη μικρότητα και την ανεπάρκειά του, κατά τον ίδιο τρόπο που διδάχθηκε προηγουμένως από την Γραφή και διακηρύττουν ότι τόσο η Έπιστήμη όσο και η Τεχνολογία είναι όργανα δοσμένα από το Θεό που αν χρησιμοποιηθούν όρθα έπεκτείνουν τις δυνατότητές μας για το καλό¹³. Αυτό πάλι δέν σημαίνει πώς η Έκκλησία θά πρέπει να αποδέχεται κάθε νέα έπιστημονική θεωρία και να προσπαθεί να προσαρμόξει τα πιστεύω της προς αυτή. Σέ μιá τέτοια περίπτωση θά ταίριαζε η παρατήρηση του Mascall: «*Η θεολογία που παντρεύεται την Έπιστήμη του σήμερα, όπωσδήποτε θά καταστει χήρα αύριο*»¹⁴. Κι αυτό όχι γιατί η Έπιστήμη θεωρεί ότι πάντα είναι όρθη, άλλ' άκριβώς επειδή πάντα επιφυλάσσει στόν έαυτό της τό δικαίωμα να έχει κάμει λάθος, και να μπορεί να αντικαταστήσει άργότερα μιá θεωρία της με μιάν άλλη που να άνταποκρίνεται καλύτερα σέ νέα δεδομένα.

Ταυτόχρονα δέν θά πρέπει να ξεχνούμε ότι ο άνθρωπος χρειάζεται να ακούσει τό λόγο του Θεού σέ μιá γλώσσα που καταλαμβάνει και στήν όποία άνταποκρίνεται. Κι άναμφίβολα μιá από τις διεθνείς γλώσσες σήμερα που δέν γνωρίζει έθνικά ή άλλα σύνορα είναι εκείνη της Έπιστήμης.

"Αν μερικοί θρησκευόμενοι έχουν κάποιες επιφυλάξεις στήν άποδοχή της Έπιστήμης λόγω κάποιων υπερβολών της στίς

μέρες μας, θά πρέπει να θυμούνται ότι είναι ή κατάχρηση κι όχι ή λελογισμένη χρήση της Έπιστήμης που έπιφέρει κακά, όπως και κάθε κατάχρηση. "Αν πάλι κάποιοι άλλοι από πλευράς Έπιστήμης -κι υπάρχουν μερικοί- παρουσιάζονται ως άθεοι, θά πρέπει κι αυτοί να θυμούνται πώς ή άθεΐα τους δέν μπορεί να θεμελιωθεί στήν Έπιστήμη, άλλ' είναι άπλώς μιá ύπαρξιακή τοποθέτησή τους.

Έπιστήμη και Χριστιανισμός συμβαδίζουν όμαλά σήμερα. Η άπόκριση της Έκκλησίας στήν πρόκληση της Έπιστήμης είναι καταφατική. Τό πεδίο έπαφής τους μάλιστα δέν περιορίζεται τώρα, όπως συνέβαινε σέ προηγούμενες έποχές, μόνο στό χώρο της Δημιουργίας, άλλα έπεκτείνεται και στήν Έσχατολογία, καλύπτοντας όλες τις πτυχές της ζωής. Η σχέση Χριστιανισμού και Θετικών Έπιστημών είναι σχέση συμπόρευσης γιατί θετικοί είναι όλοι οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν.

ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΡΣΙΝΟΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Παραπομπές:

9. N. R. Hanson «*Patterns of Discovery*», Cambridge University Press, 1958, chapter.
10. A. F. Chalmers «*What is this thing called science?*», second edition, p. 25.
11. Paul Davies «Θεός και μοντέρνα Φυσική», Έκδοση Κάτοπτρο, σελ. 75.
12. Άρχ. Άμερικής Ιακώβου «Η Έλληνική σέψις και ή ορθόδοξος θεολογία ως αντίρροπες δυνάμεις εις τήν σύγχρονον τεχνολογικήν και ύλοκρατικήν αντίληψιν της ζωής». Εις «Χαριστήρια» εις τιμήν του Μητροπολίτου Χαλκηδόνας Μελίτωνος, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 334.
13. Ένθ' άνωτ. σελ. 342.
14. Hanburg Brawn «*The wisdom of science*», Cambridge University Press p. 174.

ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ

1. Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες ή πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας επέφεραν μέγιστες αλλαγές στην αντιμετώπιση των ασθενειών και αναπηριών του ανθρώπου. Η εφαρμογή των πορισμάτων των βιολογικών και ιατρικών επιστημών επί του ανθρώπου ώνομάσθη βιοτεχνολογία. Η εξέλιξις της υπήρξε ραγδαία και αυτά που πρό ολίγων χρόνων εφαινότο ακατόρθωτα, σήμερα είναι πράξεις ρουτίνας για τους ιατρούς.

Συγχρόνως με την εξέλιξι και ανάπτυξι της βιοτεχνολογίας προέκυψαν και ήθικα ζητήματα για τα πλείστα από τα επιτεύγματα αυτής. Η κοινωνία αναρωτάται: «Ναί, μπορούμε σήμερα να κάνουμε αυτό, αλλά είναι σωστό να το κάνουμε;». Έτσι προέκυψε ή βιοηθική, ό ήθικος προβληματισμός για τα ζητήματα που αναφύονται από την εφαρμογή της βιοτεχνολογίας στην ζωή των ανθρώπων. Η βιοηθική δέ θεωρείται ένας επί μέρους κλάδος της επιστήμης, αλλά ό συμπροβληματισμός πολλών επί μέρους επιστημόνων, οι όποιοι έχουν λόγο για την ζωή του ανθρώπου. Έτσι για τα ζητήματα βιοηθικής αποφαινόνται ιατροί, βιολόγοι, νοσηλευτές, νομικοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, φιλόσοφοι, θεολόγοι και έκ-πρόσωποι των διάφορων θρησκειών.

2. Τρόποι υποβοηθουμένης αναπαραγωγής

α. Στην σημερινή βιοϊατρική επικρατεί ό όρος υποβοηθουμένη αναπαραγωγή, αλλά υπάρχουν ακόμη και οι όροι τεχνητή γονιμοποίησης και έξωσωματική γονιμοποίησης. Ό όρος υποβοηθουμένη αναπαραγωγή θεωρείται μάλλον προπαγανδιστικός, αφού παρακάμπτει τό γεγονός ότι ή σύλληψις στις πλείστες των περιπτώσεων γίνεται

έκτος του ανθρώπινου σώματος, με τεχνητό τρόπο, και χρησιμοποιείται κυρίως για να κάνει εύπρόσδεκτο την πρακτική αυτή, δη-θεν ως μία υποβοήθησι της διαδικασίας της αναπαραγωγής.

β. Η τεχνική¹ της τεχνητής γονιμοποίησης είναι κοινή για όλες τις περιπτώσεις: λαμβάνεται γενετικό ύλικό (δηλαδή ώάριο και σπερματοζώαριο) τό όποιο ένώνεται στο εργαστήριο, γονιμοποιούνται έτοι σπυήθως έξι ώάρια και έμφυτεύονται στην μήτρα της γυναικός τρία έως έξι γονιμοποιημένα ώάρια.

Οί περιπτώσεις χρήσεως της τεχνητής γονιμοποίησης είναι πολλές. Αναφέρουμε τις σημαντικότερες από αυτές, για να δειχθή κατωτέρω τό ήθικό ή ανήθικο αυτών, με δάσι την όρθόδοξο ήθική θεολογία.

Μία μέθοδος τεχνητής γονιμοποίησης είναι ή σπερματέγχυσις, δηλαδή ή εισαγωγή του σπερματοζωαρίου με τεχνητό τρόπο στην μήτρα της γυναικός, ώστε να έπακολουθήση ή σύλληψις έντος της μήτρας. Σπυήθως γίνεται προεργασία ώστε να υπάρχη έτοιμο ώάριο προς γονιμοποίηση. Αυτή είναι ή πλέον απλή μορφή υποβοηθουμένης αναπαραγωγής.

Η πλέον κοινή μέθοδος είναι ή έξωσωματική γονιμοποίησης, όπου λαμβάνεται τό γενετικό ύλικό και γονιμοποιείται στο εργαστήριο. Όταν τό γενετικό ύλικό προέρχεται από τους δύο συζύγους όνομάζεται όμόλογος έξωσωματική γονιμοποίησης.

Στην περίπτωση κατá την όποία τό γενετικό ύλικό ένός εκ των δύο συζύγων είναι ακατάλληλο για γονιμοποίηση, τότε λαμβάνεται γενετικό ύλικό από τις λεγόμενες τράπεζες σπέρματος και τράπεζες ώαρίων. Έδω ανακύπτουν πολλά βιοηθικά προβλή-

ματα, από το άγνωστο ή όχι του δότου, από τα χαρακτηριστικά των δοτών, από την έμπορία του γενετικού υλικού (άκρομη και μέσω του διαδικτύου) και πλήθος άλλα. Η έξωσωματική αυτή γονιμοποίησης ονομάζεται έτερόλογος, όταν χρησιμοποιείται γενετικό υλικό και άλλοι ή άλλων προσώπων εκτός από τους συζύγους.

Υπάρχει περίπτωσης το γενετικό υλικό να είναι των δύο συζύγων, αλλά ή σύζυγος να μη μπορεί να κυοφορήση. Τότε τα γονιμοποιημένα ώρια έμφυτεύονται σε «φέρουσα» ή «υποκαθιστώσα» μητέρα, ή οποία υπογράφει συμβόλαιο να παραδώση το γεννούμενο παιδί στους δύο συζύγους.

Είναι δυνατόν, επίσης, μία γυναίκα προκεχωρημένης ηλικίας, μετά την έμμηνόπαυση, να αποκτήσει παιδί με έτερολόγο έξωσωματική γονιμοποίηση και να το κυοφορήσει και να το γεννήσει είτε ή ίδια είτε μία «φέρουσα» μητέρα. Έτσι έχουμε το φαινόμενο της γεννήσεως παιδιών από υπεργήλικους γονείς.

Άλλη περίπτωσης είναι ή κατάψυξη του γενετικού υλικού (του άνδρος και της γυναίκος) και ο προγραμματισμός της τεχνητής γονιμοποίησης σε μελλοντική εποχή (όταν φερ' ειπείν θα έχουν κάνει καριέρα, ή σε περίπτωσης θανάτου έξ άτυχήματος του ενός εκ των δύο συζύγων).

Σύνηθες είναι πλέον το φαινόμενο της με έτερόλογο έξωσωματική γονιμοποίησης αποκτήσεως τέκνων από ζεύγη όμοφυλοφίλων άνδρων και γυναικών.

Υπάρχει μάλιστα και ή περίπτωσης αποκτήσεως τέκνου από άγαμα άτομα, κυρίως γυναίκες, με την δημιουργία ήθελημένων μονογονεϊκών οικογενειών.

Στο περιθώριο της έξωσωματικής γονιμοποίησης είναι και ή κατά παραγγελία δημιουργία απογόνων, με την έπιλογή του φύλου, και ώρισμένων σήμερα χαρακτηριστικών, αύριο δε πολύ περισσότερων.

3. Θεολογική θεώρησης των ζητημάτων

α. Η θεολογία αποτελεί λειτουργία του

σώματος της Έκκλησίας. Δεν είναι άρμοδιότης των κατ' επάγγελμα ασχολουμένων με αυτή, ούτε προνόμιο των έγγραμμάτων. Γνωρίζουμε ότι πλείστοι όσοι αγράμματοι άγιοι άνεδείχθησαν θεολόγοι και θεοκήρυκες. Έκαστος δεβαπτιζόμενος χριστιανός λαμβάνει τα χαρίσματα του Άγίου Πνεύματος και συμμετέχει στο τριπλό αξίωμα του Χριστού (βασιλικό, άρχιερατικό, προφητικό) με το Μυστήριο του Χρίσματος. Κατά συνέπεια έκαστος χριστιανός έχει τις προϋποθέσεις του θεολογείν. Έπ' αυτού του χαρίσματος βασίζεται και ή δυνατότης άναγνωρίσεως της οικουμενικότητος μίας Συνόδου, δηλαδή της όρθοδοξίας της, από το πλήρωμα της Έκκλησίας (κληρο και λαό) έκάστης εποχής. Αυτά σημειώνονται για να υπογραμμισθή το γεγονός ότι στα ζητήματα της βιοηθικής κάθε χριστιανός, άναλόγως της αξιοποίησεως του χαρίσματος του, μπορεί να θεολογήσει και να κρίνει εάν τα γινόμενα συμφωνούν ή όχι με το θέλημα του Θεού.

Η θεολογία ως λειτουργία της Έκκλησίας έκφράζει και διασαφηνίζει τις αποκεκαλυμένες άλήθειες του Χριστού. Δεν δημιουργεί νέες άλήθειες, αλλά προσπαθει να ζήσει, κατανόηση και διδάξει την άπαξ αποκαλυφθείσα και παραδοθείσα στους άγιους Άποστόλους άλήθεια του Κυρίου Ίησού. Κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά «συνδεμίαν γάρ λέξιν ή καθ' ήμās θεολογία φέρει μη διά θείας αποκαλύψεως την αρχήν έκπεφασμένην»². Άκολουθούσα την παράδοσι των Προφητών της Π. Διαθήκης συχνά ή θεολογία έρχεται σε ρήξι με κοινωνικές αντιλήψεις και με τα άμαρτωλά κατεστημένα των διαφόρων εποχών. Όπως ή άληθής προφητεία συνήθως δεν έγινετο εύαρέστως αποδεκτή από τους μακράν του Θεού ζώντες, έτσι και ή θεολογία των Πατέρων και Διδασκάλων της Έκκλησίας απορρίπτεται από τους αίρετικούς και τους μακράν της έκκλησιαστικής ζωής ανθρώπους. Αυτό έπισημαίνεται γιατί κανένα έπιχείρημα δεν θεωρείται πειστικό για όσους δεν έχουν

νοῦν Χριστοῦ. Κατὰ συνέπεια ἡ θεολογία πρέπει νὰ φωτίζη καὶ νὰ διδάσκη τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο γιὰ τὰ ζητήματα τῆς βιοηθικῆς, μὲ τὸν λόγο τῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν συνεπάγεται καὶ ἀποδοχὴ τῶν θέσεών της ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀγευστοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς - πνευματικῆς ζωῆς.

β. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ὑποβοηθουμένης ἀναπαραγωγῆς εἶναι σκόπιμο νὰ γνωρίζωμε πῶς βλέπει ἡ Παράδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὰ θέματα τοῦ γάμου, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς τεκνογονίας - ἀτεκνίας.

Κατὰ τοὺς ἀγίους Πατέρες τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου ἔχει δύο σκοποὺς: Ὁ πρῶτος καὶ κύριος εἶναι ἡ ἔνωσις διὰ τῆς ἀγάπης δύο ἑτεροφύλων ἀνθρώπων μὲ στόχον τὴν κοινὴν προεἰαίαν τοὺς πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Δεύτερος σκοπὸς τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου εἶναι, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ πρώτου, ἡ ἐξ ἀγάπης ἀπόκτησις τέκνων καὶ ἡ ἔνταξις τοὺς στὴν Ἐκκλησία (κατ' οἶκον Ἐκκλησία).

Τονίζειται ἰδιαίτερος ὅτι ἡ τεκνογονία πρέπει νὰ εἶναι καρπὸς τῆς ἀγάπης τῶν δύο συζύγων καὶ ὄχι τυχαῖο γεγονός, ἢ πολὺ περισσότερο καρπὸς τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς ὑπερφηφανεῖας ἢ τῆς ἐπιθυμίας ἀτομικῆς καταξίωσης τῶν δύο ἢ τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν συζύγων. Ἐὰν ἡ τεκνογονία γίνεται γιὰ τὴν ἰκανοποίησιν τοῦ ἐγὼ τῶν συζύγων καὶ ὄχι ὡς πρᾶξις ἀγάπης καὶ προσφορᾶς ζωῆς, τότε τὸ κίνητρό της εἶναι προβληματικὸ καὶ δημιουργεῖ προβληματικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων.

Ἄξιοσημείωτος εἶναι ἡ θέσις Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι τονίζουν ὅτι ἀνωτέρα τῆς τεκνογονίας εἶναι ἡ τεκνοτροφία. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος διδάσκει: «Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, οὐδὲ τούτω κεῖται μισθός, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν χήρα διαλεγόμενος ὁ Παῦλος οὕτως εἶπεν, Εἰ ἔτεκνοτρόφησε· καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ ἔτεκνοποίησεν, ἀλλ' Εἰ ἔτεκνοτρόφησε. Τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς προαιρέσεώς ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο

καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, Σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, οὐκ· ἔσθη μέχρι τούτου, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ τὸ γεννησαί τέκνα, ἀλλὰ τὸ θρέψαι τέκνα καλῶς, τοῦτο ἡμῖν φέρει τὸν μισθόν, ἐπήγαγεν· Ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει, καὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶ· Τότε λήψη πολὺν τὸν μισθόν, ἐὰν οἱ γεννηθέντες παῖδες ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ. Ἄν τοῖνυν αὐτοὺς εἰς ταῦτα ἐνάγῃς, ἂν παρακαλῆς, ἂν διδάξῃς, ἂν συμβουλεύσῃς, τῆς ἐπιμελείας ταύτης κείσεται σοὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴ ἢ ἀμοιβή»³.

Ἡ τεκνογονία καὶ ἡ ἀτεκνία «ὑπόκεινται στὴ βούληση καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»⁴. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει: «Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀλόγως διακρίνονται, ὡς ταῖς γυναιξὶν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὴ μὴ τίκτωσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ τεκεῖν ἄνωθεν ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ οὔτε γυναικὸς φύσις, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὐταρκὲς πρὸς τοῦτο ἐστίν»⁵. Αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπάρχη στὸν νοῦ τῶν χριστιανῶν γονέων, οἱ ὅποιοι ἀντιμετωπίζουν προβλήματα στειρότητας.

δ. Ἡ ὑποβοηθουμένη ἀναπαραγωγή, μολονότι θεωρεῖται ἀπὸ ἀρκετοὺς ὡς λύσις στὸ πρόβλημα τῆς στειρότητας καὶ τῆς ἀτεκνίας, δημιουργεῖ μείζονα ἠθικὰ προβλήματα. Ἀναφέρομε τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτά. Γίνεται μικρὰ ἢ μεγαλυτέρα (ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων) παρεμβασίς στὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὁρμονοθεραπεία γιὰ πολυωρρηξία τῆς γυναικός.

Ἡ τεχνικὴ ὑποκαθιστᾷ τὴν φυσιολογία τῆς ἀναπαραγωγῆς. «Ἡ σύλληψη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὶς σύγχρονες τεχνικὲς εἶναι ἀσεξουαλική, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι γυμνὴ ἀπὸ τὴν ἱερότητα, ἀσφάλεια καὶ βεβαιότητα τῆς συζυγικῆς συνεύρεσης. Ὁ ἄνθρωπος πλέον μπορεῖ νὰ μὴ γεννᾷται «φυσιολογικά», σύμφωνα δηλαδὴ μὲ τοὺς νόμους τῆς φυσιολογίας τῆς κατασκευῆς του, ἀλλὰ νὰ «κατασκευάζεται» τεχνητά. Ἡ ἀσεξουαλικὴ σύλληψη ἀπογυμνώνει τὴ στιγμή τῆς

ψυχοσωματικής ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἔντονης συζυγικῆς ἀγάπης καὶ ὀλοκληρωτικῆς ψυχοσωματικῆς ἔνωσής τους. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ γεννᾶται ἀπὸ ἐκρηξη ἀγάπης καὶ ὄχι ἀπὸ μηχανικὴ ἔνωση γεννητικῶν κυττάρων (γαμετῶν)»⁶.

Τὸ μεγαλύτερο ἐπιχείρημα ἀπὸ πλευρᾶς βιολογίας εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησι τὸ πρόβλημα τῆς στειρότητος ἢ ἄλλες γενετικὲς ἀνωμαλίαις κληροδοτοῦνται στὰ γεννώμενα τέκνα!

Πρόβλημα ἀπὸ πλευρᾶς ἠθικῆς θεολογίας προκύπτει μὲ τὴν γονιμοποίησι περισσοτέρων ὠαρίων ἀπὸ αὐτά, τὰ ὅποια τελικῶς ἐμφυτεύονται στὴν μήτρα. Τὰ περισσευούμενα γονιμοποιημένα ὠάρια εἴτε χρησιμοποιοῦνται σὲ ἄλλες περιπτώσεις, εἴτε καταστρέφονται μετὰ ἀπὸ κάποιο διάστημα, εἴτε χρησιμοποιοῦνται γιὰ πειράματα.

Γιὰ τὴν δογματικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ γονιμοποιημένο ὠάριο εἶναι ἔμβρυο, δηλαδὴ δυνάμει ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς γονιμοποίησώς του, δηλαδὴ «ἐξ ἄκρας συλλήψεως»⁷. Κατὰ συνέπεια ὁ νεολογισμὸς περὶ πολυδυνάμων βλαστοκυττάρων (γιὰ τὰ γονιμοποιημένα ὠάρια πρὸ τῆς 14ης ἡμέρας) καὶ ὁ πειραματισμὸς, ἢ ἐμπορία ἢ ἢ χρῆσις των ὡς ἀπλῶν γενετικῶν ὕλικῶν κι ὄχι ὡς ἐν δυνάμει καὶ ἐξελίξει ἄνθρωπίνων ὄντων ἀντίκειται στὴν ἠθικὴ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μὲ τὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησι παραθεωρεῖται τελείως ἡ ἐνδομήτριος ζωὴ τοῦ ἐμβρύου, ἢ ὅποια κατὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς ψυχολογίας παίζει σημαντικώτατο ρόλο στὴν ἀνάπτυξι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι τελείως διαφορετικὸ νὰ συλλαμβάνεται ἕνας ἄνθρωπος στὰ σπλάγχνα τῆς μητρός του ὡς καρπὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν γονέων του καὶ διαφορετικὸ νὰ «συλλαμβάνεται» στοὺς ἀποστειρωμένους χώρους ἐνὸς ἰατρικοῦ ἐργαστηρίου μὲ τὴν μεσολάβησι καὶ ἐγκρῖσι ἐνὸς ἰατροῦ!

4. Χριστιανικὴ ἀντιμετώπισις

α. Συμπερασματικῶς, μποροῦμε νὰ ποῦ-

με ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἠθικὴ θεολογία ἀπορρίπτει ἐκ προομίου τὴν ἐτερόλογο ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησι⁸ καὶ τὴν δανεικὴ μητρότητα μὲ τῖς «φέρουσες» ἢ «ὑποκαθιστώσες» μητέρες⁹, ὅπως καὶ κάθε τεχνητὴ γονιμοποίησι γιὰ μονογονεϊκὲς οἰκογένειαι ὁμοφυλοφίλων.

β. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀτεκνίας μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπηθῇ πνευματικῶς ἀπὸ τοὺς συζύγους. Ὁ πιστὸς χριστιανὸς δεῖ «ἐκαστον πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγειν καὶ λέγειν ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ γίνεται· ἀλλὰ πάντως οὕτως οἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν ἐστὶ καὶ συμφέρον, καὶ οὕτως ἐποίησε, κἂν ἔχη ἐξωθεν αἰτίαν τινὰ τὸ πρᾶγμα»¹⁰. Ἐπειδὴ «οὐδὲν ἐγγαρεῖ ἄνευ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ἡμῖν»¹¹, γι' αὐτὸ «οὐ δεῖ οὖν ἀθμεῖν τινὰ ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν, ἀλλὰ πάντα, ὡς εἶπον, ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρειν καὶ ἀναπαύσεσθαι»¹².

Συχνὰ ὁ Θεὸς δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ αἰτήματά μας καὶ μᾶς διδάσκει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ὑπομονή. «Ὅταν δὲ οὐ παρέχει αὐτῷ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ, ποιεῖ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πράγματος οὐ χρήζει, καὶ διδάσκει αὐτὸν τὴν ὑπομονήν»¹³. Κατὰ τὸν ἅγιο ἀπόστολο Παῦλο πρέπει νὰ «καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν»¹⁴. Ὁ ἴδιος μάλιστα τρεῖς φορὲς ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν ἄρσι προβλήματός του καὶ δὲν εἰσακούσθη. «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατανᾶ, ἵνα με κολαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα ἵνα ἀποστῆ ἀπ' ἐμοῦ. καὶ εἰρηκέν μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται. Ἦδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς καὶ στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ

ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι»¹⁵.

Ἡ ὑπέρβασις τοῦ ἀδιεξόδου γίνεται μόνον διὰ τῆς ἀποδοχῆς του¹⁶. Κατὰ τὸν ἅγιο Δωρόθεο ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ τὰ πράγματα οὕτως ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ ἀντιμετωπί-
ζουμε τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴν ἔλλειψί τους· «ἀλλὰ ἐὰν τῶ ὄντι χρήσις πράγματος, ὡς λέγει, καὶ οὐ λαμβάνει, ὀφείλει λέγειν ὅτι Ὁ Χριστὸς οἶδε πλέον μου εἰ ὀφείλω ἀναπαῖναι, καὶ αὐτὸς γίνεται μοι ἀντὶ τοῦδε τοῦ πράγματος ἢ ἀντὶ τοῦδε τοῦ βρώματος. Οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη· καὶ ἐν μὲν εἶδος ἦν τὸ μάννα, ἐκάστω δὲ ἐγένετο καθὼς ἔχρηξε· τῶ χηρίζοντι ἀλμυροῦ ἐγένετο ἀλμυρόν· τῶ χηρίζοντι γλυκεὸς ἐγένετο γλυκὺ· καὶ ἐκάστω ἀπλῶς οὕτως ἐγένετο ἀρμόζον πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ. Οὕτως οὖν ἐὰν χηρίξῃ τις ὡσὺ, καὶ οὐ λαμβάνῃ, εἰ μὴ λάχανον, εἶπη τῶ λογισμῶ αὐτοῦ ὅτι· Εἰ συνέφερέ μοι, εἶχε πάντως πέμψαι μοι αὐτὸ ὁ Θεός· πλὴν δύναται καὶ αὐτὸ τὸ λάχανον ποιῆσαι μοι ὡς ὠόν· καὶ πιστεύω τῶ Θεῷ ὅτι γίνεται αὐτῶ εἰς μαρτύριον»¹⁷. Ἐξ ἄλλου κατὰ τὴν ρητὴ διαβεβαίωσι τῆς Γραφῆς «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅς οὐκ ἔασει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθαι ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῶ πειρασμῶ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν»¹⁸.

γ. Γιὰ τὸ ζεύγος τῶ χριστιανῶν συζύγων, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν στεριότητα καὶ ἀτεκνία του ὡς θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὁποῖο δὲν καταφεύγει στὴν λύσι τῆς υἰοθεσίας, μπορεῖ ἢ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας τῆς νὰ ἀποδεχθῇ, ὡς λύσι ἀνάγκης καὶ πάντοτε τονίζουσα τὴν προβληματικότητα τῶν μεθόδων αὐτῶν, τὴν σπερματέγχυσι καὶ τὴν ὁμόλογο ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησι μὲ τοὺς ρητοὺς ὅρους στὴν μὲν σπερματοληψία νὰ διαφυλάσσεται ἡ πιστότης τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν σύζυγόν του, στὴν δὲ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησι ὅλα τὰ γονιμοποιούμενα ὠάρια νὰ ἐμφυτεύωνται στὴν γυναῖκα¹⁹.

ΔΡ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Βασιλείου Φανάρα, *Ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή* (Θεσσαλονίκη 2000), σ. 81.
2. Γρηγορίου Παλαμά, *Λόγοι ἀποδεικτικοί*, Β' 57 (Συγγράμματα, τόμ. Α', σ. 130).
3. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἄννης*, Λόγος Α', 4 (PG 54, 637 - 638). Πρβλ. Μάριου Μπέγζου - Ἀθανασίου Παπαθανασίου, *Θέματα χριστιανικῆς ἠθικῆς Γ' Ἐνιαίου Λυκείου* (Ἀθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2001³), σ. 96.
4. Βασιλείου Φανάρα, *Ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή* (Θεσσαλονίκη 2000), σ. 47.
5. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἄννης*, Λόγος Α', 4 (PG 54, 639). Πρβλ. Βασιλείου Φανάρα, *Ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή* (Θεσσαλονίκη 2000), σ. 47 - 48.
6. Νικολάου Χατζηνικολάου, *Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα. Προσεγγίσεις ὀρθόδοξης διηθικῆς* (Ἀθήνα: Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας, χ. χ.), σ. 246.
7. Βλ. Νικολάου Μητροπούλου, *Ἡ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐμβρύου ὡς ψυχροσωματικῆς ὑπάρξεως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χριστιανικὴ θεμελίωσι αὐτῆς* (Ἀθήνα 1986²), σ. 22. Πρβλ. Νικολάου Βασιλειάδη, *Πότε «ἐμψυχούται» τὸ ἀνθρώπινο ἐμβρυο: Ἡ ὥρα «μηδέν» τῆς ἀνθρώπινος ζωῆς* (Ἀθήνα: Σωτήρ, 1987³), σ. 24.
8. Βλ. Νικολάου Μητροπούλου, *Ἐπιτεύγματα τῆς οντοχρόνου γενετικῆς. Ἠθικὴ θεώρησις* (Ἀθήνα 1990³), σ. 28.
9. Βλ. Χριστοδοῦλου Παρασκευαΐδη, *Οἱ «φέρουσες» ἢ «ἀποκαθιστώσες» μητέρες ἀπὸ χριστιανικὴ ἀποψη* (Ἀθήνα 1985).
10. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, IB' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 288).
11. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, Ζ' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 210).
12. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, IB' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 288).
13. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, Ζ' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 212).
14. *Ρωμ.* 5: 3 - 5.
15. *Β' Κορ.* 12: 7 - 10.
16. Βλ. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, *Ἡμερολόγιο 1973 - 1983* (Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 2002), σ. 482: «Υπάρχει μόνον μιά λύσι σ' ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο: Νὰ τὸ ἀποδεχθεῖς, νὰ κάνεις ὑπομονή, νὰ υποφέρεῖς μ' αὐτό, καὶ νὰ νικήσῃς. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ χρειάζεται πνευματικὴ δύναμη. Βέβαια, ὅλα αὐτὰ ἀκούγονται σὺν κλισέ. Ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ὑπέρβασις τῶν ἀδιεξόδων. Ἡ ἄμαρτια τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι πὼς ἀρνεῖται τὴ δυνατότητα μᾶς τέτοιας ὑπέρβασις. Υπάρχει ἡ πεποίθησι πὼς ἀφοῦ ἀπορρίψῃς τὸ ἀδιέξοδο, μπορεῖς κατὰ κάποιον τρόπο νὰ βρεῖς τὴν εὐτυχία οὐ κατὰ ἄλλο, μὲ διαφορετικὸ τρόπο. Ἡ αἰώνια ἀλήθεια τῆς Ἄννης Καρένινα: εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴ βρεῖς».

ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου». Μία ἀπὸ τὶς δέκα ἐντολὲς πού τὶς μαθαίναμε παλῶν στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἄραγε σήμερα διδάσκονται; Καὶ κυρίως τὶς μαθαίνουν τὰ παιδιά μας καὶ τὰ ἐγγόνια μας;

Μᾶλλον ὄχι, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ. Δὲν μπορεῖ. Θὰ ἔχετε κι' ἐσεῖς ἀκούσει ὅσα ἀκούω καὶ ἐγὼ κατὰ καιροῦς. Γιὰ τοὺς νεαροὺς βλαστοὺς πού παίρνουν τὴν σύνταξη τοῦ πατέρα, γιὰ νὰ καλύπτουν τὰ καθημερινὰ τους ἔξοδα

γιὰ τὴν καφετέρια τὸ πρωῖ καὶ γιὰ τὴν ντισκοτέκ τὸ βράδυ. Γιὰ τὴν χήρα μάνα πού εἶχε μιὰ κόρη καὶ τὴν πάντρεψε. Καὶ εἶχε ἕνα σπίτι καὶ τῆς τὸ ἔδωσε προῖκα. Καὶ μιὰ μέρα ἡ κόρη πέταξε τὴ μάνα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι «της», γιὰ νὰ κἀνῃ τὸ δωμάτιό της (τῆς μάνας, δηλαδὴ) σαλόνι. Ἦ γιὰ τὴν ἄλλη μάνα (χήρα κι αὐτὴ) πού εἶχε ἕνα γυιὸ καὶ τὸν πάντρεψε καὶ εἶχε καὶ ἕνα σπίτι (τριώροφο) καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ ἕνα διαμέρισμα νὰ κάθεται. Ὁ γυιὸς ὅμως καὶ πρὸ πάντων ἡ νύφη πού βιάζονταν νὰ ἔχουν ὅλο τὸ σπίτι

17. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, Ζ' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 210).

18. *Α' Κορ.* 10: 13.

19. Εἶχε δοθῆ πρὸς δημοσίευσιν ἡ παρούσα ἐργασία, ὅταν ἐδημοσιεύθησαν τὰ συμπεράσματα - προτάσεις τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Βιοηθικῆς, τὰ ὅποια ἐν πολλοῖς ταυτίζονται μὲ τὰ ἡμέτερα. Βλ. Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Βιοηθικῆς «Ἠθικὴ θεώρηση τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς», *Ἐκκλησία* (Φεβρ. 2004), 101 - 111.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Breek John, *The sacred Gift of Life. Orthodox Christianity and Bioethics*, Crestwood: St. Vladimir's Seminary Press, 2000.
2. Engelhardt Tristram, *The Foundations of Bioethics*, New York - Oxford: Oxford University Press, 1996.
3. Kuhse Helga - Singer Peter (Eds.), *A Companion to Bioethics*, Oxford - Malden: Blackwell, 2001.
4. *Lexicon der Bioethik*, Bde. 1 - 3, Gütersloher Verlagshaus, 1998.
5. Ἀθραμίδη Α., *Ἰατρικὴ καὶ Ἠθικὴ*. Ἡ ἠθικὴ στὴν ἱατρικὴ ἔρευνα καὶ οἱ στίς ἐφαρμογές της. Ἀκτίνες, (2003) 256 - 259.
6. Βασιλειάδη Νικολάου, *Πότε «ἐμψυχούται» τὸ ἀνθρώπινο ἐμβρυο*; Ἀθήνα: Σωτήρ, 1987³.
7. Γεωργιάδη Α., *Νομικὰ καὶ Ἠθικὰ προβλήματα ἀπὸ τὸν Ν. 3089/2002 γιὰ τὴν «Ἰατρικὴ ὑποβοήθησι»*

στὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή». Ἀκτίνες (2003) 274 - 280.

8. Κριάρη - Κατράνη Ἰομίνης, *Βιοϊατρικὲς ἐξελίξεις καὶ συνταγματικὸ δίκαιο*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1994.
9. Μητσοπούλου Νικολάου, *Ἡ περὶ τοῦ ἀνθρώπινου ἐμβρύου ὡς ψυχροσωματικῆς ὑπάρξεως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χριστολογικὴ θεμελίωσις αὐτῆς*, Ἀθήνα 1986³.
10. Μητσοπούλου Νικολάου, *Ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονου γενετικῆς*, Ἀθήνα 1990³.
11. *Ἰνδίκτος* 14/2001.
12. Παρασκευαΐδη Χριστοδοῦλου, *Ἠθικὰ καὶ δεοντολογικὰ προβλήματα στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση*, Ἀθήνα 1988.
13. Παρασκευαΐδη Χριστοδοῦλου, *Οἱ «φέρονες» ἢ «ὑποκαθιστώσες» μητέρες ἀπὸ χριστιανικὴ ἀποψη*, Ἀθήνα 1985.
14. Παρασκευαΐδη Χριστοδοῦλου, *Τεχνητὴ γονιμοποίηση καὶ χριστιανικὴ ἠθικὴ*, Ἀθήνα 1988.
15. *Σύναξη* 68/1986.
16. Φανάρια Βασιλείου, *Ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή. Ἠθικοκοινωνικὴ προσέγγισι*, Θεσσαλονίκη 2000.
17. Χατζηνικολάου Νικολάου, *Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα. Προσεγγίσεις ὀρθόδοξης Βιοηθικῆς*, Ἀθήνα: Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας, χ. χ.
18. Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Βιοηθικῆς, «Ἠθικὴ θεώρησι τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς», *Ἐκκλησία* (2004) 101 - 111.

και η «γριά» άργουσε να πεθάνη, την έκλεισαν στο γηροκομείο για να αξιοποιήσουν και το δικό της διαμέρισμα και να νέμονται και το τρίτο.

Στην Ελλάδα ζούμε, όπου τα χρόνια τα παλιά οι γονεΐς ήταν αυτονόητο ότι θα ζήσουν με ένα από τα παντρεμένα τους παιδιά και στή συνέχεια με τα έγγονια τους. Και όχι μόνο ζούσαν. Άλλα είχαν και τον σεβασμό όλων. Δεν ήταν ο «γέρος» και η «γριά». Ήταν ο πατέρας και η μητέρα και ο λόγος τους άκουγόταν. Χρόνια τώρα, η εικόνα αυτή έχει σβήσει. Τα παιδιά ζουν μόνα τους, χωρίς το βάρος των γονιών τους. Ζουν κι' εκείνοι μόνοι τους, σε κάποιο έρημο δωμάτιο ή σε ένα «Όικο ευγηρίας» (δεν το λένε πια γηροκομείο!). Ζουν μόνοι τους και πεθαίνουν μόνοι τους. Και τα παιδιά τους ζουν και αυτά μόνα τους και θα πεθάνουν μόνα τους, όταν έλθη η ώρα τους, εφ' όσον και τα δικά τους παιδιά θα τους φερθούν με τον ίδιο τρόπο. Μόνη έννοια τους να βάλουν στο χέρι το γρηγορότερο την περιουσία των γονιών τους. Για σεβασμό και ανταπόδοση, ούτε λόγος να γίνεται. Ούτε, φυσικά, για τιμή.

Άς λέν η πέμπτη έντολή: **«Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου»**. Άς επαναλαμβάνη ο Πυθαγόρας: *«Τους γονεΐς τίμα»*. Άς προειδοποιή ο σοφός Εϋριπίδης: *«Ό θεός τιμωρεί σκληρά εκείνους που δεν σέβονται τους γονεΐς τους»*. Διότι *«δεν υπάρχει τίποτε άνωτερο από τον πατέρα και την μητέρα»*, καθώς λέγει ο Θεόγνις. Και άς διακηρύττη ο Μένανδρος: *«Εΐναι νόμος να τιμάμε τους γονεΐς μας σαν θεούς»*. Και προσθέτει: *«Άθλιε, πρέπει να τρελλάθης για να σέρνης σε δίκη τους γονεΐς σου»*. Γιατί, όπως φερθής στους γονεΐς σου εσύ, έτσι θα σου φερθούν και τα

παιδιά σου. Και το λέει τόσο όμορφα ο θεσπέσιος Ίσοκράτης: *«Τοιοῦτος γίγνου περι τους γονεΐς, οΐους αν εΐξαιιο περι σεαυτον γενέσθαι τους εαυτουΐ παιδας»*. Και όπως αναφέρει ο Πλάτων στους νόμους του: *«Ποτέ δεν θα συμβούλευε κανείς κανένα, ούτε θεός οΐτ' άνθρωπος νοΐν έχων, να παραμελή τους γονεΐς του»*.

Και οι μὲν Εϋρωπαίοι, που με τόσο θαυμασμό μιλούσαμε γι' αυτούς κάποτε (μᾶς έφαγε η ξενομανία), δεν είχαν την τύχη να λάβουν παιδεία ελληνική, για να ακούσουν τους σοφούς λόγους των σοφών προγόνων μας. Ήμεΐς όμως; Ήμεΐς, όσοι μαθαίναμε την σοφία των αρχαίων προγόνων μας ή όσοι κρατούσαμε τις παραδόσεις μας ή όσοι θυμόμασταν την 5η έντολή, τιμούσαμε τους γονεΐς μας και είχαμε την ευχή τους, ένθουμούμενοι τα λόγια του Άριστοξένου: *«Πᾶς δη νοΐν έχων, φοβεΐται και τιμᾶ γονεών ευχάς, ειδώς πολλοΐς πολλάκις επιτελεΐς γενομένης»* (δηλαδή ότι επραγματοποιήθησαν).

Ύστερα, έσβησε και έδω η ελληνική παιδεία και τα ξεχάσαμε όλα. Άλλα ο αρχαϊος ελληνικός λόγος θα εξακολουθή να ύπάρχη και να μας δείχνη τον δρόμο, έστω μεταμορφωμένος στην ώραία ελληνική παροιμία: *«Ευχή γονιοΐ άγόραζε και στο βουνό περπάτει»*. Και οι δέκα έντολές θα εξακολουθήσουν να ύπάρχουν και να μᾶς δίνουν γραμμήν πλεύσεως στα μεγάλα θέματα τής ζωής μας. Έξαρτάται βέβαια πώς θέλουμε να την ζήσουμε αυτή την ζωή, γνωρίζοντας πώς ό,τι σπείρει ο άνθρωπος θερίζει. Και έχοντας ύπ' όψιν, έν προκειμένω, αυτό που λέγει ο Εϋριπίδης: Πώς όποιος σέβεται αυτούς που τον έγέννησαν *«και ζών και θανών θεοΐς φίλος»*.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ ἐν ᾧφει τῆς Συνόδου Κορυφῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως τὸν προσεχῆ Δεκέμβριο γίνεται ἐπανειλημμένως λόγος γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο εἰσοδοχῆς τῆς Τουρκίας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσι. Οἱ δηλώσεις πολιτικῶν ἡγετῶν καὶ οἱ δημοσιογραφικὲς πληροφορίες ἐπὶ τοῦ θέματος ἐμφανίζονται ἐν πολλοῖς διστάμενες, καθ' ὅσον ὑφίστανται σοβαρὰ ἐμπόδια, τόσον στὴν οἰκονομικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματος ὅσον καὶ γενικώτερα ἐξ αἰτίας τῆς νοτροπίας καὶ τῆς πολιτισμικῆς στάθμης τοῦ γειτονικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως σεβασμοῦ στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Μπορεῖ ὀρισμένες μεγάλες χῶρες τῆς Ε.Ε. μὲ αὐξημένη παραγωγή σὲ Βιομηχανικὰ προϊόντα νὰ προσβλέπουν μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στὴν ἐξαγωγή αὐτῶν στὴν πολυάνθρωπη Τουρκικὴ ἀγορὰ καὶ νὰ εὐνοοῦν ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν εἰσοδοχὴ τῆς Τουρκίας στὴν Ε.Ε.

Ἡ Ἑλληνικὴ θέση ὅπως τὴν διετύπωσε στὶς 10 Ὀκτωβρίου ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ.Κ. Στεφανόπουλος στὴν Ναύπακτο μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἐκεῖ ἱστορικῆς ναυμαχίας τὸ ἔτος 1571, ποὺ ἀνέκοψε τὴν Τουρκικὴ ὁρμὴ πρὸς τὴν Δύση, δὲν εἶναι ἀπορριπτικὴ μὲν γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐνταξιακῶν διαπραγματεύσεων τῆς Ε.Ε. μὲ τὴν Τουρκία ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ἐκπληρώσεως τεσσάρων ὄρων ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν διεθνή κοινότητα.

Οἱ ὄροι αὐτοὶ εἶναι: α) ἀναγνώριση ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας τῆς Κυπριακῆς Δη-

μοκρατίας, β) σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ὅπως αὐτὰ ἀπὸ αἰῶνων ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τὴν προκάτοχο τῆς Τουρκίας Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, γ) ἐπαναλειτουργία τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ δ) ἐπιστροφή τῶν περιοσιῶν τῶν ὁμογενῶν τῆς Πόλης, ποὺ αὐθαρέτως ἐδημεύθησαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ πολιτεία.

Οἱ ἡγέτες ὁμως ἄλλων χωρῶν καὶ ἰδιαίτερα ἡ κοινὴ γνώμη αὐτῶν ἀντιτίθενται στὸ ἐνδεχόμενο αὐτό γιὰ καθαρὰ πολιτισμικοὺς λόγους.

Καὶ συγκεκριμένα. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἐκυρίευσαν στὸ παρελθὸν τὶς χῶρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ παρέμειναν γιὰ αἰῶνες κυρίαρχοι αὐτῶν δὲν ἐπέτυχαν νὰ ἀφομοιώσουν τοὺς γηγενεῖς πληθυσμούς, οὔτε νὰ προσλάβουν πολιτιστικὰ στοιχεῖα ἐξ αὐτῶν καὶ παρέμειναν κατακτητῆς, μέχρις ὅτου ἀφυπνίσθηκε τὸ ἐθνικιστικὸ αἶσθημα τῶν ὑποδούλων λαῶν τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ σὲ σειρά ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων τοὺς ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, ὅπου κακῆ τῆ μοίρα διατηροῦν μόνον τὸ τμῆμα τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Καὶ γράφουμε κακῆ τῆ μοίρα, διότι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1922, μετὰ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφή, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος κατεῖχε, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ ἦταν ἀξιόμαχος, ὑποχρεώθηκε ὑπὸ τὴν πίεση τῶν μεγάλων Δυνάμεων νὰ ἐγκαταλείψει τὰ ἐδάφη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα κατέλαβαν ἀμαχητὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀποτελοῦν ἔκτοτε τὸ μόνον εὐρω-

παϊκό τμήμα του τουρκικού κράτους.

Συνεπώς η Τουρκία κατά κύριον λόγον είναι άσιατικόν κράτος, τόσον ἐξ ἀπόψεως γεωγραφικῆς θέσεως, ὅσον καὶ ἐκ τῆς καταγωγῆς, νοοτροπίας τοῦ λαοῦ τῆς καὶ τοῦ θρησκευάτος. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἐμφανιζόμενος ἐξευρωπαϊσμός τῆς Τουρκίας εἶναι ἐπιφανειακὸς ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ διπλωματικοῦ κατεστημένου τῆς χώρας καὶ δὲν ἐγγίζει τὴν ψυχὴ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, τὰ ὅποια ἔχουν ἀσιατικὴ συνείδηση καὶ εἶναι γι' αὐτὸ ξένα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Εὐρώπης.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Στὰ πλαίσια τοῦ γενικώτερου ἑορτασμοῦ τῆς ἑκατοστῆς ἐπετείου τῆς ἐνάρξεως τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα 1904 - 1908 ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων πραγματοποιήσε ἐιδικὴ ἐκδήλωση στὴν αἴθουσα τοῦ κτιρίου «Ἀπόστολος Παῦλος» στὸ Καρύτση στίς 24 Ὀκτωβρίου μὲ ὀμιλητές:

α) Τὸν κ. Γεώργιο Παπαδημητρίου Χημικὸ μὲ θέμα «Μακεδονικὸς ἀγῶνας».

β) Τὴν κυρία Ζωὴ Γκενάκου καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης μὲ θέμα: «Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Παύλου Μελά» καὶ

γ) Τὸν κύριον Νικόλαον Σοῦλεντάκη Πρόεδρον Ἐφετῶν Δ. Δ. μὲ θέμα: «Ὁ θρακικὸς ἀγῶνας».

Ὁ ἀγῶνας αὐτός, πού τὴν πρώτη συστηματικὴ ὀργάνωση πρέπει νὰ τὴν τοποθετήσουμε τὸ ἔτος 1904, ἀλλὰ εἶχε μία προϊστορία πολλῶν ἐτῶν, προϊστορία τραγικὴ, εἶναι ἀπὸ τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη. Καὶ εἶναι μεγάλο γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτον γιατί ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὅποια τιμοῦμε καὶ πανηγυρίζουμε. Καὶ εἶναι δεύτερον, ἓνα μοναδικὸ γεγονός -καὶ ἀπόλυτα μοναδικό- πού δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ κανένα ἄλλο στίς περίπλοκες περιστάσεις καὶ διαστάσεις, πού μέσα τους σημειώθηκε.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἵμα», πού πρωτοεκδόθηκε τὸ ἔτος 1907 ὁ Ἴων Δραγούμης ἔγραφε: «Νὰ ξέρετε, πὼς ἐὰν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία, ἡ Μακεδονία θὰ μᾶς σώσει. Θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴ βρῶμα ὅπου κυλιόμαστε, θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν μετριότητα καὶ τὴν ψοφιοσύνη. Θὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὸν αἰσχρὸ ὕπνο, θὰ μᾶς ἐλευθερώσει. Ἄν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία ἐμεῖς θὰ σωθοῦμε». Καὶ τὸ ἔθνος ἔτρεξε καὶ μὲ πρωτοπόρους γόνους ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν ἀνταποκρίθηκε στὸ κάλεσμα τοῦ Ἴωνα Δραγούμη καὶ ἡ Μακεδονία σώθηκε, γιὰ νὰ ἀπαρτίσει σὲ λίγα χρόνια μὲ τοὺς νικηφόρους βαλκανικοὺς πολέμους 1912 - 13 ἐπαρχία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

ΙΑΤΡΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ἐναγράφεται σὲ κυριακάτικο φύλλο ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας ὅτι: «Ἐπερληθωρισμὸς ἰατρῶν ἀλλὰ καὶ σημαντικὴ ἔλλειψη νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ καταγράφεται στὴν Ἑλλάδα σὲ σύγκριση μὲ τὰ κρατοῦντα στίς χώρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, σύμφωνα μὲ ἔρευνα τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Δημοσίας Διοικήσεως καὶ Αὐτοδιοικήσεως. Τὸ μέτρο περιορισμοῦ εἰσακτέων φοιτητῶν στίς ἰατρικὲς σχολὲς τῶν ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων δὲν ἀπέφερε τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀθρόας εἰσοδοχῆς ἰατρῶν ἀπὸ σχολὲς χωρῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, γεγονός κατὰ βάσιν στὴν περιφέρεια τῆς Πρωτεύουσας, ὅπου ἀναλογεῖ ἓνας ἰατρός ἀνὰ 142 κατοίκους, ἐνῶ σὲ ὅλη τὴν χώρα ἡ ἀναλογία αὐτὴ εἶναι ἓνας στοὺς 213 κατοίκους».

Καὶ ἡ ἀναλογία αὐτὴ εἶναι αἰξουσα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑπερέχει ἡ Ἑλλάδα στὸν τομέα αὐτὸν αἰσθητὰ ἀπὸ κράτη ὅπως τὸ Βέλγιο καὶ ἡ Γαλλία μὲ τὰ ὅποια συμβαδίσαμε πρὸ 15ετίας.

Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι ἓνα σημαντικό ποσοστὸ νέων οἱ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

“Όπως ακοῦμε και διαβάζουμε ἀπὸ τὰ ΜΜΕ τώρα τελευταία ἔχει δρομολογηθεῖ ἡ ἐκπόνηση ἐνὸς μεγαλόπνοου σχεδίου, ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τῆς Παιδείας στὴ χώρα μας, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα μορφώσεως τῶν παιδιῶν μας. Ἐλπίζουμε καὶ πιστεύουμε ὅτι, οἱ μεταρρυθμίσεις πού θὰ προταθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους παράγοντες, μετὰ ἀπὸ σοβαρὸ διάλογο, θὰ ἔχουν οὐσιαστικὴ μορφή ἀλλαγῶν καὶ δὲν θὰ ἀφήνουν νὰ διαιωνίζονται προβλήματα καίρια καὶ σημαντικὰ στὸ χῶρο τῆς Παιδείας. Ἐνα τέτοιο πολὺ σημαντικό πρόβλημα εἶναι αὐτὸ πού ἔχει σχέση μὲ τὴν πρόσβαση τῶν ἀποφοίτων τοῦ Λυκείου στὰ Πανεπιστήμια τῆς χώρας μας. Ὅλοι οἱ γονεῖς πού ἔχουν παιδιά στὴ Δευ-

τεροβάθμια Ἐκπαίδευση, ἀντιμετωπίζουν μὲ ἄγχος τὸ θέμα τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, σὲ συνάρτηση καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση πού καλοῦνται νὰ ὑποστοῦν, γιὰ νὰ καλύψουν τὰ παιδιά τους τίς ἐλλείψεις τοῦ σχολείου, καταφεύγοντας στὰ φροντιστήρια καὶ στὰ ιδιαίτερα μαθήματα. Εἶναι, πράγματι, πολὺ σοβαρὸ τὸ θέμα. Ὅχι μόνο γιὰ τοὺς λόγους πού ἀναφέρθηκαν πῶς πάνω, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἴδια τὰ Πανεπιστήμια, τὰ ὁποῖα δὲν εἰσακούονται, ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰσακτέων μὲ βάση τίς ἐκπαιδευτικὲς δυνατότητες πού ἔχουν καὶ καλοῦνται, κάθε χρόνο, νὰ ἀντιμετωπίζουν ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ νεοεισερχομένων φοιτητῶν, ἐφ’ ὅσον, οἱ ἐκάστοτε Κυβερνήσεις ἐξυπηρετοῦνται πο-

ὁποῖοι τρέπονται σὲ σπουδὲς περὶ τὴν ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ γεγονὸς -ἢ καὶ τίς φήμες- ὅτι τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα θεωρεῖται οἰκονομικὰ προσοδοφόρο καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι οἱ ἰατροὶ ἀσκοῦν κοινωνικὸ λειτούργημα. Τοῦτο ἐρμηνεύει σὲ σημαντικό βαθμὸ τὴν πραγματικὴ αὐτὴν, τῆς συγκεντρώσεως ὑψηλοῦ ποσοστοῦ ἰατρῶν στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ τῆς ἀποφυγῆς ἐπανδρώσεως ἀγροτικῶν ἰατρειῶν καὶ κέντρων ὑγείας σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς καὶ σὲ ἀπομονωμένα νησιά τῆς χώρας, ὅπου ἡ ἐξάσκηση τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἀποτελεῖ ὄντως κοινωνικὸ ἔργο.

Ἐπὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστῆμην ἔχονται ἀποφοῖτοι ἰατροὶ καὶ νέοι καὶ νέες ἰατροὶ καλύπτουν

θέσεις στὸν εὐαίσθητο αὐτὸ ἐθνικὸ χῶρο.

Ἐξ ἄλλου ἡ παρατηρούμενη ἔλλειψη νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ στὰ νοσοκομεία εἶναι καὶ αὐτὴ συνέπεια τῆς ἐπικρατοῦσας τάσεως ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ τῶν νέων πρὸς ἐπαγγέλματα μὲ μικρότερες ἀπαιτήσεις θυσίας, ὁμαλότερες συνθηκὲς ἐργασίας καὶ καλύτερες ἀμοιβές.

Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀπόδοση στὸ παρελθὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν νοσοκόμων ἦταν ἀπόρροια τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν νεανίδων στὰ πλαίσια τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου τοῦ κατευθυνόμενου ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα θεολόγων ΖΩΗ.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

λιτικῶς μὲ τὸ νὰ αὐξάνουν, κάθε χρόνο, τὸν ἀριθμὸ τῶν εἰσακτέων στὰ ΑΕΙ καὶ ΤΕΙ τῆς χώρας.

Τὸ θέμα ποῦ ἀναφέραμε δὲν εἶναι, βέβαια, τὸ μόνο ποῦ θὰ ἀντιμετωπισθεῖ σὲ ἓνα σχέδιο μεταρρυθμίσεως τῆς Παιδείας. Εἶναι καὶ ἄλλα ἐξ ἴσου σοβαρά, ποῦ ἀπασχολοῦν τὴν Ἀνωτάτη Ἐκπαίδευση, ὅπως ἡ αὐτονομία καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτοτέλεια τῶν Πανεπιστημίων μας, ἡ ἀξιολόγηση τῆς παρεχόμενης γνώσης, οἱ ἀμοιβές τοῦ Διδακτικοῦ καὶ Ἐρευνητικοῦ Προσωπικοῦ, ἡ παροχὴ κινήτρων γιὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα ὠφέλιμου κοινωνικοῦ προσανατολισμοῦ κ.λ.π. Ἀκόμη ἓνα μεγάλο θέμα, ποῦ θὰ πρέπει νὰ βρεῖ τὴ λύση του, εἶναι ἡ δυνατότητα ἴδρυσης στὴν Ἑλλάδα ἰδιωτικῶν Πανεπιστημίων, ὑπὸ ὀρισμένες βέβαια προϋποθέσεις. Τέλος θὰ πρέπει νὰ καταβληθοῦν οἱ ἀπαραίτητες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐναρμόνιση τοῦ καθεστώτος τῶν Πανεπιστημίων μας, μὲ τὰ ὅσα ἔχουν ἀποφασισθεῖ στὶς Συνόδους τῶν Ὑπουργῶν Παιδείας τῶν χωρῶν μελῶν τῆς Ε. Ε., γιὰ τὴν ὁμοιομορφία τοῦ συστήματος σπουδῶν στὰ Πανεπιστήμια τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ὥστε οἱ τίτλοι σπουδῶν νὰ εἶναι ἀντίστοιχοι καὶ ἰσότιμοι σὲ ὅλα τὰ κράτη μέλη τῆς Ε. Ε.

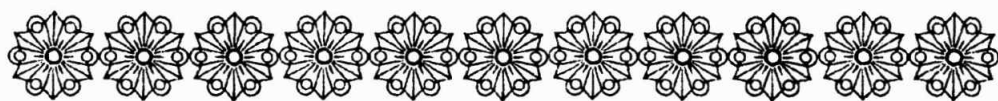
Ἕνα ἄλλο θέμα, ποῦ ἀπασχόλησε τὴν κοινὴ γνώμη τὸν τελευταῖο καιρὸ, ποῦ δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ τὰ προηγούμενα, εἶναι οἱ μετεγγραφὲς φοιτητῶν στὰ Πανεπιστήμια. Πολὺ σοβαρὸ καὶ αὐτό, διότι δημιουργοῦ-

σε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, κάθε χρόνο μίαν σημαντικὴ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν, πέραν τῶν δυνατοτήτων σωστῆς ἐκπαίδευσης στὰ Πανεπιστήμια. Πρόβλημα μεγάλο ἐπίσης, ἀντιμετώπιζαν οἱ Πρωτανικὲς ἀρχές καὶ τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν ἀξιολόγησης τῶν αἰτήσεων γιὰ μετεγγραφή, μὲ τὶς πιέσεις ποῦ δέχονταν ἀπὸ διάφορα ἐπώνυμα πρόσωπα, κυρίως πολιτικά. Ἦταν κοινὸ μυστικὸ, σὲ ὅλη τὴν Πανεπιστημιακὴ Κοινότητα ὅτι, χρησιμοποιοῦνταν ψευδῆ πιστοποιητικὰ ὑγείας, ὡς δικαιολογητικὸ μετεγγραφῆς. Εἶναι ἀξιοσημείωτὴ ἡ δήλωση ποῦ ἔκανε πρόσφατα, σὲ συντάκτη ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, ἡ Ὑπουργὸς Παιδείας κα Μ. Γιαννάκου - Κουτσίκου: «Ἀπὸ μετεγγραφῆς ἐξωτερικοῦ εἴχαμε μεγάλα σκάνδαλα γνωστῶν προσώπων, δεμένων μὲ πολιτικὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔφεραν τὰ παιδιὰ τους διότι δῆθεν εἴχαν καρκίνο, μὲ ὑπογραφῆς σημαντικῶν καθηγητῶν. Καὶ δὲν θέλω νὰ πάω πιὸ πέρα». Νομίζουμε ὅτι, δὲν χρειάζονται σχόλια σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ ἀποκάλυψη τῆς κας Ὑπουργοῦ.

Ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, μὲ Νόμο θὰ ρυθμίζεται πλέον τὸ καθεστῶς τῶν μετεγγραφῶν στὴ σωστὴ του βάση καὶ τερματίζεται πλέον μίαν πολὺ νοσηρὴν κατάσταση, ποῦ χρόνια τώρα ὑπῆρχε, ὡς ἀνοικτὸ ἀπόστημα, στὴ ζωὴ τῶν Πανεπιστημίων μας.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς
Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

TV ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ: ΜΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΗ ΣΧΕΣΗ;

Ἡ τηλεόραση καταλαμβάνει πρωτεύουσα θέση στήν καθημερινή ζωή τῶν περισσότερων κατοίκων τοῦ πλανήτη μας, καί διαμορφώνει πλέον κουλτούρες καί πολιτισμούς. Χιλιάδες τηλεοπτικοί σταθμοί λειτουργοῦν σέ ὅλο τόν κόσμο, ἀπό τοὺς ὁποίους 1.130 στίς 15 πρώτες χώρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καί περισσότεροι ἀπὸ 150 στήν πατρίδα μας.

Σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο ἡ Ἑλλάδα καταλαμβάνει τὴν 7^η θέση στὸν ἡμερήσιο χρόνο τηλεθέασης, «ἀπειλώντας» μαζί μὲ τὴν Πολωνία καί τὴν Τουρκία τὴν 3^η θέση: 230 λεπτά, δηλαδή σχεδὸν 4 ὥρες, παρακολουθεῖ τηλεόραση κατὰ μέσον ὄρο κάθε Ἑλληνας κάθε μέρα. Ἄν κάποιος βλέπει λιγότερο ἀπὸ 4 ὥρες, κάποιος ἄλλος βλέπει πολὺ περισσότερο, φθάνοντας ἀκόμη καί σὲ ἀκραῖες καταστάσεις, ὅπου ἡ τηλεοπτικὴ συσκευή λειτουργεῖ ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ πρωῒ μέχρι τὸ βράδυ.

Τὸ τηλεοπτικὸ πρόγραμμα τῶν περισσότερων χωρῶν ἀποτελεῖται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ «ἐλαφρὰ ψυχαγωγία», τὰ *reality shows* καί *games*, πού εἶναι πλέον οἱ ἀγαπημένες ἐκπομπές τῶν καναλιῶν γιὰ ἕναν καί μοναδικὸ λόγο: κοστίζουν τὸ 1/3 σὲ σχέση μὲ τὴν παραγωγή σήριαλς καί ἀποφέρουν τριπλάσια διαφημιστικὰ ἔσοδα, ἀφοῦ προκαλοῦν ἔξαρση στήν τηλεθέαση.

Στὴν Αὐστραλία τὸ ρεαλιστικὸ τηλεπαιχνίδι «Γίνε τὸ μωρὸ μου» τοῦ καναλιοῦ ABC ξεπέρασε κάθε προσδοκία ξεπεσμοῦ, ἀλλὰ καί διαφημιστικῶν ἐσόδων. Πέντε ἄτεκνα ζευγάρια συνάντησαν στὸ στούντιο

τὴν 16χρονη ἔγκυο Τζέσικα, πού εἶχε ἀποφασίσει νὰ γεννήσει, ἀλλὰ νὰ μὴ κρατήσῃ κοντὰ τῆς τὸ μωρὸ τῆς. Στὸν ἀπίστευτο «διαγωνισμό» πού ἀκολούθησε, τὰ πέντε ζευγάρια ἐκλιπαροῦσαν μπροστὰ στίς κάμερες τὴν Τζέσικα, πού θὰ ἀποφάσιζε σὲ ποιὸ θὰ δώσει τὸ «ἐπαθλο». «Ἦταν ὅαν νὰ ὑποδύομαι τὸν Θεό», δήλωσε προκλητικὰ μετὰ τὴν ἐκπομπή.

Στίς ΗΠΑ γνωρίζουν μεγάλη ἐπιτυχία τὰ ἐρωτικὰ ρεαλιστικὰ τηλεπαιχνίδια. Τὸ δίκτυο *TLC* προβάλλει τὴν «Δεύτερη εὐκαιρία», πού προσπαθεῖ νὰ ξαναφέρει κοντὰ, πρόσωπα πού διατηροῦσαν σχέσεις στὰ νεανικά τους χρόνια. Ἐκατομμύρια τηλεθεατὲς μαγνητίζονται ἀπὸ τὴν ἐκπομπή, ἰδίως ὅταν παλαιοὶ σύντροφοι παντρεύονται μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἔχοντας μαζί τους τὰ παιδιά τῶν προηγουμένων γάμων τους!

Στὸ ρημαγμένο Ἰράκ τὸ πρῶτο κανάλι *Al Sharqiya* προβάλλει τὸ τηλεπαιχνίδι «Ἔργασία καί ὕλικά», μὲ τοὺς παῖκτες νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὸ ποιὸς θὰ ἀποκτήσῃ παράθυρα καί τοίχους στὸ μισογρεμισμένο ἀπὸ τοὺς ἀμερικανικοὺς βομβαρδισμοὺς σπιτί του. Ἕνας νικητῆς, ὁ Ἀχμέτ Χασὰν Καντίμ, κοίταξε μελαγχολικὰ τὴν πινακίδα πού τοποθέτησε στήν πόρτα τοῦ ἀνακαινισμένου σπιτιοῦ του τὸ τηλεοπτικὸ συνεργεῖο: «Τὸ *Al Sharqiya* ξαναέκτισε αὐτὸ τὸ σπιτί πού καταστράφηκε ἀπὸ τὸν πόλεμο», ἔγραφε ἡ πινακίδα. «Ἀπόψε θὰ γίνουν κι ἄλλες μάχες καί τὸ σπιτί θὰ γκρεμιστεῖ πάλι», μονολογοῦσε μελαγχολικὰ ὁ Ἀχμέτ.

Σ' αὐτὸ τὸ «ἀνθυγιεινὸ» τηλεοπτικὸ περιβάλλον μεγαλώνουν τὰ παιδιά ὅλου τοῦ

κόσμον. Τὰ παιδιά πού συχνά ύποδύονται τούς παίχτες σέ τέτοια ρεαλιστικά τηλεπαιχνίδια και πολλές φορές καταντούν θύματά τους. Τò γνωστό μουσικό κανάλι *MTV* παρουσιάζει τή σειρά «Λαγκούνα Μπίτζ», στην όποία καταγράφει τὰ έργα και τις ημέρες έλκυστικών έφήβων στην κομητεία Όραντζ τής Καλιφόρνια. Έκει, όπου πριν λίγο καιρό, οί άδελφοί *Bautista*, παιδιά προβληματικής οικογένειας, όμολόγησαν ότι σκότωσαν τήν μητέρα τους, τήν τεμάχισαν και στή συνέχεια πέταξαν τὰ κομμάτια της σέ παρακείμενο δάσος, έμπνευσμένοι από τήν άγαπημένη τους τηλεοπτική σειρά.

Εύτυχώς, οί έπιστήμονες έπισημαίνουν τακτικά μέ έρευνες τις επιδράσεις τής τηλεόρασης στα παιδιά. Η άμερικανική έπιθεώρηση *Pediatrics*, όργανο τής Άμερικανικής Άκαδημίας Παιδιατρικής, δημοσίευσε έρευνα, στην όποία άποδεικνύεται ότι ή συχνή παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών σέ πολυ μικρή ήλικία αυξάνει τόν κίνδυνο προβλημάτων συγκέντρωσης στο σχολείο, ενώ μπορεί νά αλλοιώσει τήν φυσιολογική ανάπτυξη του έγκεφάλου.

Στό ίδιο περιοδικό παρουσιάζεται και μιá δεύτερη έρευνα σέ 1.800 παιδιά ήλικίας 12 - 17 ετών. Σύμφωνα μέ αυτήν, «ή σεξουαλική συμπεριφορά τών έφήβων έπηρεάζεται σφόδρα από τήν κουλτούρα και ή τηλεόραση άποτελεί ούσιαστικό στοιχείο τής νεανικής κουλτούρας». «Στά τηλεοπτικά προγράμματα», έπισημαίνει ή έπικεφαλής τής έρευνας δρ. Ρεβέκκα Κόλινς, «έμφανίζονται κατά μέσο όρο 4 έρωτικές σκηνές τήν ώρα». Έτσι ή τηλεόραση καλλιεργεί τήν ψευδαίσθηση μιás άλλης άνυπαρκτης κοινωνικής ζωής, στην όποία μόνο οί «γλάμορους» και οί έλκυστικοί άνθρωποι έχουν θέση.

Τά προβλήματα πού μπορεί νά δημιουργήσει ή υπερβολική τηλεθέαση στα παιδιά, αντιμετώπιζονται μόνο αν οί γονείς άποφασίσουν νά ασχοληθοϋν υπεύθυνα μέ τήν «άγωγή» πού άσκει ή τηλεόραση στα παι-

διά τους. Σέ τελική βέβαια άνάλυση, ό γονιός άποτελεί πρότυπο συμπεριφοράς για τò παιδί και ό τρόπος πού εκείνος θά χειρισθεί τήν τηλεόραση θά έπηρεάσει σέ μεγάλο βαθμό τόν τρόπο πού θά τήν αντιμετώπισει τò παιδί.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΩΣ ΘΕΑΜΑ

Άφορμή για τò σημερινό σημείωμα ύπῆρξαν δύο πρόσφατες κινηματογραφικές ταινίες μέ μυθολογικά θέματα: Η «Τροία» και «ό Βασιλιάς Άρθουρος». Και οί δύο ταινίες έπεκρίθηκαν επειδή αλλοίωσαν τὰ κείμενα στα όποία ύποτίθεται ότι έβασίσθησαν.

Η αλλοίωσις αυτή καλύπτεται πίσω από τήν άποψη ότι τὰ τόσο παλαιά κείμενα χρειάζονται έκσυγχρονισμό και άπλοποίηση για νά γίνουν κατανοητά από τόν σύγχρονο άνθρωπο. Μέ παρόμοιο σκεπτικό άρκετοι σκηνοθέτες «άνεβάζουν» κλασσικά έργα (άρχαϊες τραγωδίες, ή έργα του Σαίξπηρ) μέ «μοντέρνο» τρόπο, μη άρκούμενοι σέ σκηνοθετικά και ένδυματολογικά εύρήματα, αλλά παρεμβάλλοντες στο κλασσικό κείμενο και άλλα νεώτερα κείμενα (παράδειγμα «τò ήμέρωμα τής στρίγγλας», τò όποίο έσκηνοθέτησε ό κ. Γιάννης Κακλέας έφέτος τò καλοκαίρι, μέ πλήθος παρεμβλήτων κειμένων και αντίστοιχες αφαιρέσεις από τò σαιξπηρικό κείμενο). Οί ύποστηρικτές αυτής τής μεθόδου δέν πιστεύουν στην δύναμη του λόγου, τήν όποία άποπνέει ένα κλασσικό κείμενο και θεωροϋν ότι ό θεατής δίνει προτεραιότητα στο θέαμα και όχι στον λόγο (δηλαδή στο περιεχόμενο) του έργου. Άντιθέτως, τò κλασσικό έργο χαρακτηρίζεται κλασσικό επειδή ακριβώς ό λόγος του (τò περιεχόμενο, ή ύπόθεσις του) παραμένουν διαχρονικά και ένδιαφέρουν τόν άνθρωπο κάθε έποχής ανεξαρτήτως τής

σκηνοθετικής έκφορᾶς τους.

Ἡ παραποίησης καὶ «ἀπλούστευσις» τῶν μυθολογικῶν καὶ ἱστορικῶν πηγῶν ἐνὸς συγχρόνου θεάματος ἐπιφέρει καὶ μίαν ἄλλη βαρύτερα συνέπεια: Τὴν ἀπώλεια τοῦ μύθου, ὁ ὁποῖος ἐλειτούργει ἀνέκαθεν καὶ συνεχίζει νὰ λειτουργῇ παιδευτικῶς καὶ ἀνυψωτικῶς. Σημειώνει Ἰγγλος δημοσιογράφος σχετικῶς: «Δὲν εἶναι μία ἀλλὰ δύο οἱ ταινίες πού βάλθηκαν φέτος νὰ μᾶς ξαναδιηγηθοῦν μεγάλους εὐρωπαϊκοὺς μύθους, χωρὶς τὸν μῦθο. Ἡ «Τροία» μᾶς ἔδωσε μιὰ θλιβερά ρεαλιστικὴ ἐκδοχὴ τῆς ὁμηρικῆς Ἰλιάδας, ἐνὸς ἔπους πού ὁ ἥρωάς του, ὁ Ἀχιλλέας, ἔχει ἓνα μόνο τρατὸ σημεῖο, τὴ φτέρνα του. Εἶναι τὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου ἡ μητέρα του, ἡ Θέτις, τὸν κράτησε ὅταν τὸν δούτηξε στὰ νερὰ τῆς Στυγός. Στὴν ταινία πού ἐφόρμησε φέτος στὶς ὀθόνες μας, καμιά τέτοια ἀνοησία περὶ πεπωμένου καὶ μαγείας δὲν ἀφέθηκε νὰ περάσει. Καμιά θεία προστασία δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸν Ἀχιλλέα. Ὅταν ὁ Μπράντ Πιτ σκοτώνεται ἀπὸ ἓνα βέλος στὴ φτέρνα του, αὐτὸ φαίνεται ὡς τυχαῖο γεγονός (...). Ἡ πρόσφατη κινηματογραφικὴ ἐκδοχὴ ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι οἱ σύγχρονοι θεατῆς χρειάζονται κάτι πῶ ἀπλὸ καὶ τραχὺ, κάτι πῶ πολιτικὸ - ὁ Ἀρθούρος καὶ οἱ Βρετανοὶ μάχονται γιὰ τὴν «ἐλευθερία». Ἀφαιρώντας ὅμως τὸν μῦθο, ληστεύουμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ ἓνα πολυτιμο φαντασιακὸ καὶ ἠθικὸ κοίτασμα. Μετατρέποντας τὸν Ἀρθούρο σὲ ἓναν «πατέρα τοῦ ἔθνους», ἓναν ρωμαλέο στρατιώτη τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἱστορία του προσαρμόζεται στὴ σημερινὴ κατάσταση πραγμάτων, στὰ ψέματα πού δίνουν λογικὲς δικαιολογίες στοὺς πολέμους. Οἱ ἱστορίες τοῦ Βασιλιᾶ Ἀρθούρου ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὸν πόλεμο· τὸ ἴδιο καὶ ἡ Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου. Ὅταν ὅμως ἀφηγοῦμαστε σωστὰ αὐτὲς τὶς ἱστορίες, μὲ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ πάθος τοῦ μύθου, ἀποπνέουν πολὺ μεγαλύτερη σοφία γιὰ τὴ ματαιότητα τοῦ πολέμου ἀπ' ὅσο

ὁποιαδήποτε «ρεαλιστικὴ» νέα ἀφήγηση» (Jonathan Jones, *The Guardian*. Ἡ Καθημερινὴ 5.9.2004).

Ἡ παραποίησης τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παραδόσεως τῶν λαῶν μᾶς ὑποβάλλει τὴν σκέψι μήπως εἶναι σκόπιμος καὶ σχεδιασμένη ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀποκόψῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς πλουτοφόρες πηγές τοῦ πολιτισμοῦ. Τόσοι καὶ τόσοι νέοι, κυρίως, ἀνθρώποι δέχονται ὡς ἀλήθεια τὴν στρεβλωτικὴ σκηνοθετικὴ ἐκδοχὴ τῆς «Τροίας» γιὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τοῦ «Τελευταίου πειρασμοῦ» γιὰ τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὴν ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπικρατεῖ ἡ παραποίησης καὶ διαστρέβλωσις τῆς ἀληθείας καὶ οἱ ἀνθρώποι δὲν πιστεύουν ὅσοι διδάσκουν τὰ αὐθεντικὰ κείμενα ἢ τὰ αὐθεντικὰ γεγονότα, γιατί θεωροῦν ὅτι οἱ ταινίες μὲ ἱστορικὰ θέματα εἶναι ἀξιόπιστες. Αὐτὴ, ἴσως, εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐπίπτωσις αὐτῶν τῶν θεαμάτων.

Τὸ κακό, εἶναι ὅτι οἱ φωνῆς διαμαρτυρίας τῶν εἰδημόνων, γιὰ τὴν κακοποίηση καὶ παραποίηση τῶν κειμένων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παραδόσεως δὲν προβάλλονται ἀπὸ τὰ μέσα ἐνημερώσεως, γιατί αὐτὰ εὐρίσκονται σὲ σχέσι ἀλληλοεξαρτήσεως μὲ τὴν προώθησι καὶ διαφήμισι τῶν θεαμάτων αὐτῶν.

Μοναδικὸς τρόπος ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν τῶν διαστρεβλώσεων εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μόνον μὲ τὴν σοβαρὴ καὶ συστηματικὴ μελέτη τῶν κλασσικῶν κειμένων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν διατριβῶν μποροῦμε νὰ γνωρίσωμε τὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοσι μας, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσωμε μὲ εὐχέρεια τὶς κινηματογραφικὲς καὶ θεατρικὲς ἀλλοιώσεις τους. Αὐτὴν τὴν σπουδὴ χρειάζεται νὰ ἐμπνεύσουν στοὺς νεωτέρους οἱ σημερινοὶ γονεῖς, διδάσκαλοι καὶ πνευματικοὶ ἡγέτες, γιὰ νὰ μὴ ἐπικρατῆσῃ τὸ ψεῦδος ἐναντι τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι συνήθως είναι πρόθυμοι να συμβουλευούν, ενώ οι ίδιοι δεν κάνουν προσπάθεια να εφαρμόζουν αυτά που διδάσκουν στους άλλους. Ασφαλώς και χρειάζεται η διδασκαλία, ή συμβουλή, ο λόγος ο καλός. Δεν είναι όμως αρκετός. Για να έχει απήχηση και δυναμική, θα πρέπει να συνοδεύεται από έργα αγάπης.

Έχουν χορτάσει οι άνθρωποι από λόγια. Η έμπρακτη αγάπη είναι που λείπει. Κι αυτό θέλει η κοινωνία. Για να μην λέμε και μεϊς πολλά λόγια, θα ήθελα να υπενθυμίσω δυο υπέροχα γεγονότα - παραδείγματα έμπρακτης αγάπης, που μάς συγκίνησαν και μάς δίδαξαν.

Το πρώτο: Ο καθηγητής της Γυμναστικής Γιάννης Κανίδης, που δίδασκε στο σχολείο της ρωσικής πόλης Μπεολάν, βρέθηκε κι αυτός στο μπλόκο των τρομοκρατών. Παρά το γεγονός ότι του έδωσαν την άδεια να φύγει, λόγω της μεγάλης ηλικίας του, εκείνος δεν δέχθηκε. Τους είπε ότι θα έφευγε μόνο αν έπαιρνε μαζί του όλους τους μαθητές. Έτσι έμεινε. Και βρέθηκε μεταξύ των νεκρών. Αυτόπτες μάρτυρες που σώθηκαν, είπαν ότι ο Κανίδης διαμαρτυρόταν στους τρομοκράτες για το δράμα των παιδιών. Μάλιστα, για να τα προστατέψει από τα πυρά των δολοφόνων, μπήκε μπροστά τους ως ασπίδα.

Τα παιδιά του Γιάννη Κανίδη λέγανε στον πατέρα τους να παραιτηθεί, να πάρει σύνταξη. Άρκετά είχε δουλέψει στο σχολείο του Μπεολάν. Πάνω από 40 χρόνια. Έλα όμως που αγαπούσε τη δουλειά του, αγαπούσε τους μαθητές του και δεν ήθελε να τους αφήσει! Ένα χρόνο ακόμη, έλεγε. Κι όλο ανέβαλλε. Ώσπου ήρθε το τέλος...

Ο Γιάννης Κανίδης, ο γερο-δάσκαλος από τον άντριωμένο Πόντο, ύψώθηκε με τη θυσία του σε σύμβολο. Άληθινος και άξιος εκπαιδευτικός. Τη διδασκαλία του την έπισφράγισε θυσιάζοντας τη ζωή του για τους μαθητές του. Έδωσε το καλύτερο μάθημα στην ανθρωπότητα.

Και το δεύτερο παράδειγμα: Είναι η περίπτωση ενός συνταξιούχου οικοδόμου, του Κων/νου Σιώμου, ο οποίος μαζί με τα αδέρφια του διέθεσαν τις οικονομίες της ζωής τους, για να αγοράσουν και να δωρίσουν στο Πυροσβεστικό Σώμα ένα υπερσύγχρονο πυροσβεστικό όχημα, αξίας 150.000 ευρώ!

Όπως είπε ο κ. Σιώμος οε συνέντευξή του, δούλεψε σκληρά μια ολόκληρη ζωή πάνω στις σκαλωσιές των οικοδόμων. Άλλα και τα αδέρφια του εργάστηκαν πολύ στη ζωή τους (ή μια αδελφή τους είναι συνταξιούχος δασκάλα). Με την προσφορά τους αυτή εκπλήρωσαν την ευχή και την προτροπή του πατέρα τους, ο οποίος πέθανε από την πείνα στην Κατοχή. Τους είχε πει: - «Όταν μπορέσετε, μην ξεχάσετε τους συνανθρώπους σας. Να κάνετε κάτι για το καλό της κοινωνίας». Κι έκαναν τη δωρεά αυτή.

Στην έρώτηση πώς έφτασαν σ' αυτή την προσφορά, ο κ. Κων. Σιώμος είπε: - «Σκεφθήκαμε το πυροσβεστικό όχημα, γιατί αυτό σώζει ζωές, σώζει περιουσίες. Σώζει τα πεύκα μας, να μπορούμε κι εμείς να αναπνεύσουμε».

Στην Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, ο ύφυπουργός Δημοσίας Τάξεως τίμησε την προσφορά των αδελφών Σιώμου με ειδική τιμητική πλακέτα.

Και αληθινά άξιζε. Μπράβο τους.

Με εκτίμηση

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

«AKTINES». Μηνιαίο περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην εκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», οδός Καρύστη 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξιος: Γεώργιος Δ. Ίατριδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους € 0,90. Έτησίαι συνδρομή, εσωτερικού € 9, εξωτερικού 30 \$ U.S.A. Η διεύθυνσις επιφυλάσσει εις εαντήν τό δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ή μη, δεν επιστρέφονται. Άναγγελίαι εντύπων εν γένει και διβλοκρισίαι δεν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Άθήναι, Νοέμβριος 2004

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Από τις εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρυσάνθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τὸ ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο καὶ

ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283